

KONSESSIIVINEN JA KORREKTIIVINEN *KUITENKIN*

Maarit Krok
Maisterintutkielma
Suomen kieli
Humanistinen tiedekunta
Helsingin yliopisto
Toukokuu 2021

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiivistelmä

Tiedekunta: Humanistinen tiedekunta

Koulutusohjelma: Suomen kielen ja suomalais-ugrialaisten kielten ja kulttuurien maisteriohjelma

Opintosuunta: Suomen kieli

Tekijä: Maarit Krok

Työn nimi: Konsessiivinen ja korrektiivinen *kuitenkin*

Työn laji: Maisterintutkielma

Kuukausi ja vuosi: Toukokuu 2021

Sivumäärä: 43

Avainsanat: kognitiivinen kielentutkimus, konnektiivit, konsessiivisuus, korrektiivisuus, partikkelit, retoriset kuviot

Ohjaaja tai ohjaajat: Jaakko Leino

Säilytyspaikka: Helsingin yliopisto, Suomalais-ugrilainen ja pohjoismainen osasto

Muita tietoja:

Tiivistelmä: Pro gradu -tutkielmani käsittelee *kuitenkin*-partikkelin merkitystä osana Helsingin Sanomien kotimaan uutisia ja niitä koskevia lukijakommentteja. *Kuitenkin*-partikkeli on prototyypillisesti luokiteltu konsessiiviseksi konnektiiviksi, mutta tietyissä tilanteissa se vaikuttaisi synnyttävän tulkinnan korrektiivisesta suhteesta. *Kuitenkin*-partikkelin korrektiivista käyttöä ei kuitenkaan ole tuotu aiemmin esiin sen merkitystä ja tehtäviä kuvattaessa. Tutkielmani tavoitteena on selvittää, millaisissa yhteyksissä *kuitenkin*-partikkeli tuottaa asiantilojen välille konsessiivisen suhteen ja millaisissa korrektiivisen. Tavoitteenani on selvittää myös, mitkä kielelliset elementit tuottavat tulkinnan konsessiivisesta ja korrektiivisesta *kuitenkin*-partikkelista. Tutkimuksessani hyödynnän kognitiivisen kielentutkimuksen tutkimusmenetelmiä ja käsitteistöä. Aineistoni luokittelu pohjautuu erityisesti Mitsuko Narita Izutsun (2008) tutkimukseen konsessiivisuudesta, korrektiivisuudesta ja kontrastiivisuudesta.

Tutkielmani aineisto koostuu korpuksesta, johon on koottu Helsingin Sanomien Kotimaa-osaston uutisia ja niihin liittyviä lukijakommentteja. Lopullisessa aineistossani on yhteensä 183 esimerkkiä, joista uutistekstejä on 39 ja lukijakommentteja 144.

Tutkielmani vahvistaa tulkinnan siitä, että *kuitenkin*-partikkeli on prototyypillisesti konsessiivisen suhteen ilmaisin. Aineistoni uutistekstien *kuitenkin*-ilmauksista kaikki ovat konsessiivisia ja kommentteissakin lähes 74 prosenttia. Valtaosa aineiston konsessiivisista ilmauksista tuottaa suoran konsessiivisen suhteen. Sekä uutisteksteissä että etenkin lukijakommenteissa on havaittavissa myös epäsuoraa konsessiivista suhdetta. Aineiston perusteella odotuksenvastainen elementti esiintyy aina *kuitenkin*-partikkelin jälkeen.

Reilu neljännes aineistoni *kuitenkin*-ilmauksista tuottaa korrektiivisen suhteen. Kaikki korrektiiviset ilmaukset esiintyvät aineistoni lukijakommenteista, eli uutistekstien *kuitenkin*-ilmauksissa korrektiivista *kuitenkin*-partikkelin käyttöä ei aineistoni perusteella ole. Korrektiivisia *kuitenkin*-ilmauksia on tyypillisesti argumentatiivisissa teksteissä joko kirjoittajan oman argumentoinnin sisällä tai osana useamman henkilön vuorovaikutusta. Korrektiivinen suhde muodostuu aineistoni perusteella useimmiten laajempaan argumentatiiviseen kuvioon. Tässä tutkielmassa argumentatiivisia kuvioita ovat kilpailevien väitteiden kuvio, myönnyttelykuvio, kiistävä kuvio ja käänteinen konsessiivinen kuvio.

Kuitenkin-partikkeli voi näissä retorisisissa kuvioissa saada konsessiivisen ja korrektiivisen tulkinnan. Yksittäiset lauseenjäsenet eivät selitä tulkintaa, vaan semanttinen tulkinta vaatii laajemman kontekstin tarkastelua. *Kuitenkin*-partikkeli näyttäisi olevan konsessiivinen erityisesti myönnyttelevissä jaksoissa ja korrektiivinen kiistävissä jaksoissa tai kirjoittajan muotoillessa uudelleen alkuperäistä väitettään. Korrektiivinen tulkinta syntyy usein myös kirjoittajan arvioivan mielipiteenilmauksen yhteydessä. Tutkimukseni perusteella näyttää siltä, että konsessiivisuus ei yksinään riitä kuvaamaan *kuitenkin*-partikkelin tehtävää osana vuorovaikutusta.

Sisällys

1	Johdanto	2
2	Teoria	4
2.1	Konsessiivisuus.....	5
2.2	Kontrastiivisuus.....	8
2.3	Korrektiivisuus.....	9
2.4	Kognitiivinen kielioppi.....	11
2.5	Aiempi tutkimus.....	15
3	Aineisto	17
4	Konsessiivinen <i>kuitenkin</i>	19
4.1	Suora konsessiivinen suhde.....	19
4.2	Epäsuora konsessiivinen suhde.....	22
5	Korrektiivinen <i>kuitenkin</i>	23
5.1	Kilpailevien väitteiden kuvio.....	24
5.2	Myönnyttelykuvio.....	26
5.3	Kiistävä kuvio.....	28
5.4	Käänteinen konsessiivinen kuvio.....	30
6	Johtopäätökset	34
	Lähteet	38

1 Johdanto

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani *kuitenkin*-partikkelin konsessiivista ja korrektiivista käyttöä osana lukijakommenttien ja uutistekstien argumentaatiota. Tämä on jatkoa kandidaatintutkielmalleni, jossa tarkastelin *kuitenkin*-partikkelin merkityksiä. Silloin aineistoni koostui yksinomaan Helsingin Sanomien kotimaan uutisten lukijakommenteista. Kandidaatintutkielmassani erottelin toisistaan retorisiin kuvioihin asettuvat *kuitenkin*-ilmaukset, joiden tehtävänä on muun muassa osittaisen samanmielisyyden ilmaiseminen tai asiantilan paikkansapitävyyden kiistäminen, sekä paikallisesti evaluoivat *kuitenkin*-partikkelit, joiden keskeisinä tehtävinä on selventäminen, korostus tai lukijan huomion ohjailu.

Myös Kielitoimiston sanakirjan (KS) mukaan *kuitenkin*-partikkelia käytetään ”ilmaisemassa rajoitusta varausta tai selvennystä” ja sen synonyymeja ovat *siitä* tai *kaikesta huolimatta, joka tapauksessa, yhtä kaikki, sentään, silti ja sittenkin*.

Iso suomen kielioppi (ISK) luokittelee partikkelin *kuitenkin* konsessiiviseksi konnektiiviksi. Sen mukaan ” [k]ahden lauseen esittämien asiaintilojen välinen suhde on konsessiivinen, kun asiaintilojen sanotaan pätevän mutta samalla implikoidaan niiden yhteensopimattomuutta kyseisessä kontekstissa” (ISK 2004: § 1139). Ensimmäisen asiantilan ja sitä seuraavan johtopäätöksen ristiriitaisuus synnyttää tulkinnan odotuksenvastaisuudesta.

Alla oleva esimerkki (a)¹ esittää nämä kaksi asiantilaa erillisinä virkkeinä. Ensimmäistä virkettä seuraa odotuksenmukainen tulkinta, jonka mukaan puhuteltava ei voisi tehdä isoja ostoksia huonon rahatilanteensa vuoksi. Tätä seuraa *kuitenkin*-partikkelin sisältävä virke, joka tuo ilmi odotuksenvastaisen lopputuloksen, sillä tietokone on usein kohtuullisen kallis hankinta. *Kuitenkin*-toimii myös konnektiivina ja sitoo kaksi muutoin irrallista virkettä yhteen.

a) Sanoit, ettei sinulla ole yhtään rahaa. Osti **kuitenkin** uuden tietokoneen.

¹ Kirjaimin merkityt esimerkit ovat itse keksimiäni esimerkkejä ilmiön kuvaamiseksi mahdollisimman yksinkertaisella tavalla. Koen tarpeelliseksi selkiyttää asiaintilojen semanttisia suhteita tällaisilla esimerkeillä, sillä aineistoesimerkkini ovat useissa tapauksissa pitkiä ja välillä myös vaikeaselkoisia. Etenkin tutkielman alkupuolella teoreettisten käsitteiden ja kielitieteellisten ilmiöiden yksinkertainen kuvaaminen on mielestäni todellisesta kielenkäytöstä nousevia esimerkkejä oleellisempaa.

Sen sijaan korrektiivisen suhteen merkitsemiseen ei *kuitenkin*-partikkelia ISK:n mukaan käytetä. Korrektiivisessä suhteessa kaksi asiantilaa asetetaan vastakkain siten, että ensimmäisen asiantilan pätevyys kielletään täysin tai osittain ja jälkimmäinen asiantila osoitetaan edellistä pätevämmäksi. Korrektiivista suhdetta ilmaistaan tyypillisesti sanalla *vaan*. (ISK 2004: § 1105–1106).

Jo kandidaatintutkielmassani kävi ilmi, että *kuitenkin* voi tuottaa myös korrektiivisen suhteen. Kirjoittaja voi esimerkiksi osittain sitoutua edellisen kirjoittajan väitteisiin, mutta todeta näiden sellaisenaan olevan epäpäteviä. Tällaista on havaittavissa muun muassa myönnytyskuviossa, jossa henkilö ensin sitoutuu edellä esitettyyn väitteeseen, sitten kiistää sen joko osittain tai kokonaan ja esittää tämän jälkeen pätevämmän vaihtoehdon.

- 1) Pekka Pekkala on oikeassa digitaalisuuden aiheuttamasta merkittävältä näyttävän kulttuuri-intellektuellisuuden muuttumisesta näkymättömäksi. Näin on **kuitenkin** vain osittain. Keittiön uunien ja liesien digitalisoituminen ei ole johtanut näkymättömään ruokaan - päinvastoin ruoka on ainakin nouvelle cuisinesta lähtien ollut eräänlaista taideteosten luomista.

Yllä oleva esimerkki on tutkielmani aineistosta. Kirjoittaja sitoutuu ensin edeltävän kirjoittajan, Pekkalan, väitteeseen digitaalisuuden aiheuttamasta muutoksesta, mutta tämän jälkeen kiistää väitteen paikkansapitävyyden osittain: osittaisesta samanmielisyydestä huolimatta kirjoittaja *kuitenkin* löytää aukon väittämän todenperäisyydestä ja kykenee esittämään pätevämmän vaihtoehdon.

Kuitenkin-partikkelin konsessiivisuus on yleisesti tunnustettu, mutta yllä olevan kaltaista korrektiivista käyttöä ei tuoda esiin *kuitenkin*-partikkelin merkitystä ja tehtäviä kuvattaessa. Aiemman tutkielmani perusteella sille olisi kuitenkin tarvetta. Tutkimuskysymykseni ovat siis:

- 1) Millaisissa yhteyksissä *kuitenkin* tuottaa asiantilojen välille konsessiivisen suhteen ja millaisissa taas korrektiivisen?
- 2) Mitkä kielelliset elementit tuottavat tulkinnan konsessiivisesta ja korrektiivisesta *kuitenkin*-partikkelista?

Luvussa 2 kuvaan tarkemmin konsessiivisuuden ja korrektiivisuuden käsitteitä sekä näihin liittyvää kontrastiivisuuden käsitettä. Lisäksi esittelen aiheesta aiemmin tehtyjä

tutkimuksia ja kuvaan käyttämiäni kognitiivisen kielentutkimuksen käsitteitä. Luvussa 3 avaam tarkemmin tutkimusaineistoani ja sen rajaamista, minkä jälkeen esittelen tutkimustulokseni konsessiivisten ja korrektiivisten *kuitenkin*-ilmausten osalta. Tutkielman lopussa ovat johtopäätökset tuloksista sekä pohdintani mahdollisten jatkotutkimusten aiheista.

2 Teoria

Kontrastiivisuuden, korrektiivisuuden ja konsessiivisuuden käsitteiden käytöstä ei tutkimuskirjallisuudessa olla yksimielisiä. Esimerkiksi Iso suomen kielioppi kuvaa kontrastiivisuutta yläkategoriaksi, jonka alle sijoittuvat niin adversatiiviset kuin korrektiivisetkin suhteet. Konsessiiviset ja kontrastiiviset suhteet ovat sen näkemyksen mukaan näin ollen erillisiä. (ISK § 1101, 1139.)

Myös Rudolph (1996: 3) pitää kontrastiivisuutta yläkategoriana, mutta ISK:n luokitukselta poiketen hän luokittelee sekä konsessiivisuuden että adversatiivisuuden sen alakategorioiksi. Samankaltaiseen jakoon on päätyneet myös Herlin (1998: 146–147) *kun*-konjunktiota koskevassa tutkimuksessaan. Korrektiivisuutta Rudolph (1996: 293) pitää adversatiivisuuden alakäsitteenä. Useissa tutkimuksissa onkin huomautettu käsitteiden määrittelyn vaikeudesta ja niiden ristiriitaisesta käyttämisestä (König 1988: 149; Iten 2005: 119; Izutsu 2008: 647).

Tässä tutkielmassa keskeisiä ovat konsessiivisuuden ja korrektiivisuuden käsitteet, mutta suhteiden havainnoimisen helpottamiseksi avaam alaluvuissa näiden lisäksi myös kontrastiivisuuden käsitettä. Kontrastiivisuus esitellään tutkielmassa siis selkeyden vuoksi, enkä ota tutkielmassani kantaa siihen, onko korrektiivisuus kontrastiivisuuden alakäsite. Pyrin käsittelemään asiat mahdollisimman havainnollistavasti ja siitä syystä erottamaan nämä käsitteet toisistaan.

Teoriajakson lopussa kuvaan kognitiivista kielioppia ja muita kognitiivisen kielentutkimuksen keskeisiä tutkimusmenetelmiä, sillä tutkimukseni käsitteet ja metodit pohjautuvat pääasiassa näihin.

2.1 Konsessiivisuus

Kahden asiantilan välinen suhde on konsessiivinen, kun kumpikin asiantila osoitetaan päteväksi, mutta samalla implikoidaan niiden yhteensopimattomuutta kyseisessä kontekstissa (ISK § 1139).

Suomen kielessä odotuksenvastaisuutta ilmaisevat *kuitenkin*-partikkelin lisäksi esimerkiksi konsessiiviset konjunktiot *vaikka* ja *mutta*. Odotuksenvastaisuus tulee ilmi hallitsevassa lauseessa silloin, kun käytetään määritteenä toimivaa *vaikka*-lausetta (*Hän tuli, vaikka oli väsynyt.*). Sen sijaan *mutta*-konjunktio rinnastaa kaksi lausetta, joista nimenomaan *mutta*-lause ilmaisee odotuksenvastaisuutta (*Hän oli väsynyt mutta tuli.*). *Mutta* voi ilmaista sekä konsessiivisuutta että kontrastiivisuutta (ks. tarkemmin 2.2).

Tyypillisesti konsessiivinen suhde esitetään kahden virkkeensisäisen lauseen suhteena *vaikka*-konjunktion avulla: *vaikka* p, q. Käänteisesti tämä voidaan osoittaa: *jos* p, (niin normaalisti) -q. (Iten 2005: 158; Kauppinen 2006: 162; König 1988: 146.) Tätä suhdetta kuvaavat yksinkertaistetusti esimerkit (a) ja (b):

- a) **Vaikka** satoi, hän meni ulos. | Jos sataa, normaalisti ei mennä ulos.
- b) Ulkona satoi. Hän **kuitenkin** meni ulos. | Jos sataa, normaalisti ei mennä ulos.

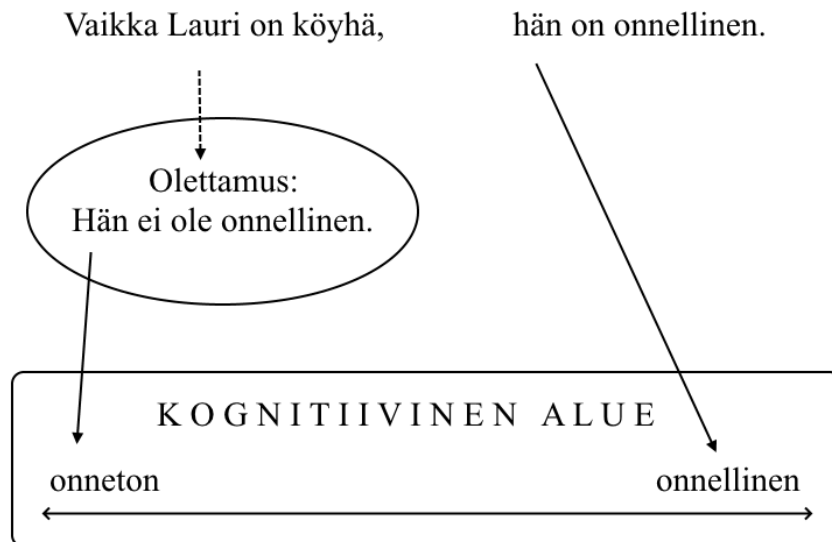
Usein konsessiivisuus on esitetty juuri tällaisin yksinkertaisin virkkein ja vertailuparein. Useat tutkimukset ovat osoittaneet, että konsessiiviset suhteet voidaan jakaa vielä edelleen kahteen alatyyppiin (Izutsu 2008; Blakemore 1989; Spooren 1989). Kuten muukin termistö aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa, myös näiden alatyyppien nimitykset ovat vaihdelleet eri tutkijoiden teksteissä. Käytän tässä Izutsun (mts. 661–662) nimityksiä suorasta (*direct concessive*) ja epäsuorasta (*indirect concessive*) konsessiivisesta suhteesta.

Suorassa konsessiivisessä suhteessa on mukana sivulauseeseen sisältyvä olettaus, kuten esimerkissä (a). Oletuksenvastaisuuden vaikutelma syntyy, kun päälauseessa esitetään tämän olettamuksen vastaisesti jokin muu tapahtuma. Suhde myös edellyttää, että asiantilat tai entiteetit ovat toisistaan erillisiä eivätkä lähtökohtaisesti esiinny yhdessä. Niillä on kuitenkin jokin yhteinen kognitiivinen alue, joka usein paljastuu sivulauseeseen sisältyvän olettamuksen kautta. Kognitiivinen alue on tausta, jota vasten entiteettejä tarkastellaan, ja se voi olla mikä tahansa käsite tai kokemus (Leino 1993: 73).

- c) **Vaikka** Lauri on köyhä, hän on onnellinen. | Jos on köyhä, ei normaalisti ole onnellinen.

~ Lauri on köyhä. Hän on **kuitenkin** onnellinen.

Yllä oleva esimerkki (b) osoittaa, että asiantilojen yhteinen kognitiivinen alue on 'onnellisuus', jonka eri ääripäihin pää- ja sivulauseen entiteetit asettuvat. Entiteeteistä toinen sijoittuu siis propositionaaliseen lauseeseen ja toinen presupposition sisältämään lauseeseen. Suoran konsessiivisen suhteen edellytys on myös se, että asiantilat ovat samanlaisen entiteetin kaksi eri esiintymää (*two different tokens of identical entity*). (Izutsu 2008: 663, 672.) Yllä olevassa esimerkissä (b) tämä tarkoittaa siis 'Laurin' kahta eri esiintymää eri tilanteissa.

Kuvio 1. Suora konsessiivinen suhde (mukaiillen Izutsu 2008:663)

Tämän perinteisesti konsessiivisena esitetyn relaation lisäksi on kuitenkin myös epäsuora konsessiivinen suhde, johon ei voida soveltaa aiemmin mainittua päätelmäketjua: *vaikka* p, q – *jos* p, (niin normaalisti) -q. Yksinkertaistettuna tässä voi käyttää esimerkkiä (c), jossa puhuja on ostamassa uutta autoa:

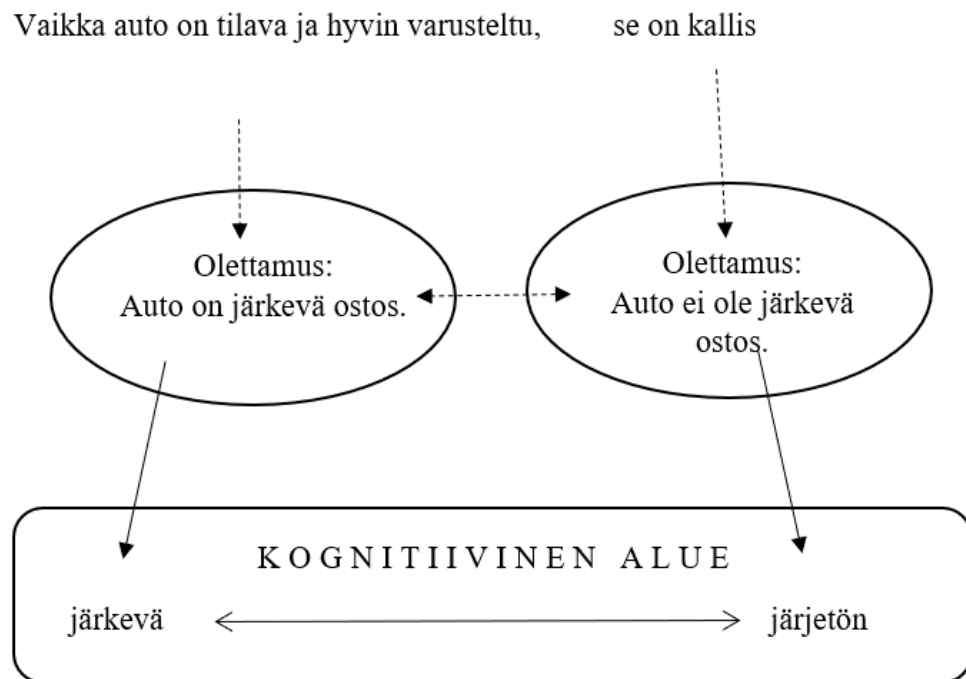
- d) **Vaikka** auto on tilava ja hyvin varusteltu, se on kallis. | ?Jos auto on tilava ja hyvin varusteltu, se ei yleensä ole kallis.

Tässä yhteydessä ei voida tehdä päätelmää odotuksenmukaisesta ratkaisusta yllä olevalla tavalla. Epäsuorassa konsessiivisessa suhteessa kahta erilaista asiantilaa (S1, S2) seuraa kaksi toisistaan poikkeavaa johtopäätöstä: *Jos* S1, (niin normaalisti) C. *Jos* S2, (niin normaalisti) -C. (Izutsu 2008: 665.) Esimerkistä (c) johdetut odotuksenmukaiset johtopäätökset olisivat yksinkertaistettuna siis:

S1: Jos auto on tilava ja hyvin varusteltu, se on järkevä hankinta (C).

S2: Jos auto on kallis, sitä ei ole järkevä hankinta (-C).

Esimerkkiin (c) sisältyy siis kaksi olettamusta, joilla on osoitettavissa yhteinen kognitiivinen alue. Erona aikaisempiin esimerkkeihin ja suoraan konsessiiviseen suhteeseen, on se, ettei yhteisenä entiteettinä olekaan olio, kuten esimerkiksi 'Lauri', vaan relaatio 'me ostamassa autoa'. Tämä käy ilmi tehdyistä johtopäätöksistä (C, -C). (Izutsu 2008: 665.) Kuviossa 2 on esitetty epäsuora konsessiivinen suhde:

Kuvio 2. Epäsuora konsessiivinen suhde (mukailen Izutsu 2008: 666)

Suorassa konsessiivisessa suhteessa kahden asiantilan yhteensopimattomuus voidaan siis päätellä yksinkertaisella päätelmäketjulla (*vaikka* p, q – *jos* p, niin normaalisti -q). Epäsuoraa konsessiivista suhdetta sen sijaan ei voida esittää näin, vaan suhteeseen sisältyy aina kaksi erillistä olettamusta ja johtopäätöstä.

2.2 Kontrastiivisuus

Kontrastiivinen suhde esittää asiat tai asiantilat toisilleen vastakkaisina. Iso suomen kielioppi kuvaa kontrastiivisuutta yläluokkana, jonka alle kuuluvat esimerkiksi adversatiivisuus ja poikkeussuhteen ilmaiseminen mutta myös korrektiivisuus. Kontrastiivisen suhteen merkitsimiä ovat muun muassa *mutta*, *kun taas*, *kun* sekä *sen sijaan*. (ISK § 1101.) Tässä tutkielmassa tarkoitan kontrastiivisuudella nimenomaan adversatiivisuutta ja poikkeussuhteen ilmaisemista.

Kontrastiivisen ja konsessiivisen suhteen merkitsemiseen voidaan käyttää samoja konjunktioita. Esimerkiksi *mutta* on sekä adversatiivinen että konsessiivinen konjunktio. Kun asioiden suhde on adversatiivinen, asetetaan joko kaksi entiteettiä vastakkain ominaisuuksiensa suhteen tai yhden entiteetin ominaisuudet esimerkiksi eri aikoina. (ISK § 1102)

- a) Jaakko on pitkä, **mutta** Lauri on lyhyt.

Yllä olevassa esimerkissä asetetaan vastakkain Jaakko ja Lauri. Esimerkissä kuvataan kahden henkilön pituuseroa, mutta tämä ei synnytä odotuksenvastaista vaikutelmaa; Jaakon ja Laurin pituus eivät ole toisiinsa sidottuja asioita. Kontrastiivisessa suhteessa ei yleensä ole väliä, miten päin asiat esitetään, ja *mutta* voidaan usein korvata virkkeessä jollakin toisella konjunktioilla ilman, että merkitys olennaisesti muuttuu (Izutsu 2008: 657–658):

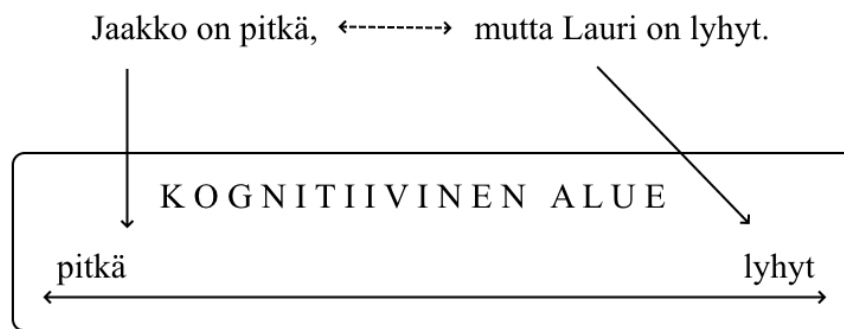
- a) Jaakko on pitkä, **mutta** Lauri on lyhyt.
 b) Lauri on lyhyt, **mutta** Jaakko on pitkä.
 c) Jaakko on pitkä **ja** Lauri on lyhyt.

Kontrastiivisessa virkkeessä voi olla useita toisiinsa verrattavia kohteita. Niillä täytyy kuitenkin olla yhteinen kehys, jota vasten niitä tarkastellaan. Tarkasteltavien kohteiden täytyy kuitenkin olla toisistaan poikkeavia, eli täsmälleen samanlaisia entiteettejä tai eri entiteettien täsmälleen samaa ominaisuutta ei voi kontrastoida toisiinsa (Izutsu 2008: 659–661).

d) ?Jaakko on pitkä, **mutta** Lauri on köyhä.

e) ?Jaakko on pitkä, **mutta** Lauri on pitkä.

Kontrastiivinen on myös konsessiivisesta ja korrektiivisesta suhteesta poiketen ainoa, johon ei sisälly olettamusta eikä siten myöskään odotuksenvastaisuuden vaikutelmaa (Izutsu 2008: 671). Kontrastiivisen suhteen piirteet voi hahmottaa alla olevasta kuviosta 3:

Kuvio 3. Kontrastiivinen suhde (mukaillen Izutsu 2008: 660)

Konsessiivisuuden ja kontrastiivisuuden merkittävin ero on ilmausparien painotuksessa. Kontrastiivisessa suhteessa vastinparit ovat tasavertaisia suhteessa toisiinsa, mutta konsessiivinen suhde on aina asymmetrinen, eli toinen ilmaus on toista merkittävämpi. (Virtanen 2015: 175.)

2.3 Korrektiivisuus

Korrektiivisessä suhteessa yksi asiantila kielletään kokonaan tai osittain, minkä jälkeen sille osoitetaan pätevämpi vaihtoehto. (ISK 2004: § 1105; Izutsu 2008: 667; Rudolph 1996: 293). Kuten mainittu, Iso suomen kielioppi luokittelee sen kontrastiivisuuden alakäsitteeksi, mutta tutkimuksen kannalta sillä ei ole merkitystä. Huomionarvioista on kuitenkin, että esimerkiksi Izutsu (2008) erottelee kontrastiivisuuden, korrektiivisuuden

ja konsessiivisuuden toisistaan ja on tutkimuksessaan perustellut kunkin kategorian itsenäisyyttä.

Korrektiivista suhdetta ilmaistaan suomen kielessä tyypillisesti konjunktiolla *vaan* ja *mutta*² sekä partikkeleilla *pikemminkin* ja *päinvastoin* (ISK 2004: § 1105).

- a) En syönyt hampurilaista **vaan** pizzaa.
- b) Kyseessä ei ole kilpailu. Se on **pikemminkin** harjoitus.

Yllä olevat esimerkit ovat tyypillisiä korrektiivisiä ilmauksia, joissa korrektiivinen elementti esitetään negaation jälkeen. Monille eurooppalaisille kielille on tyypillistä, että niihin kuuluu jokin korrektiivinen konjunktio, joka esiintyy tyypillisesti kielteisen lauseen jälkeen. (Izutsu 2008: 668; Rudolph 1996: 141.) Korrektiivisuus voi ilmetä kuitenkin myös myöntölauseen jäljessä, mutta tällöin lause on usein vähättelevä tai sävyllään kielteinen. (Izutsu 2008: 668)

- c) Tekemäsi johtopäätös on virheellinen. **Pikemminkin** kysymys on siitä, että --

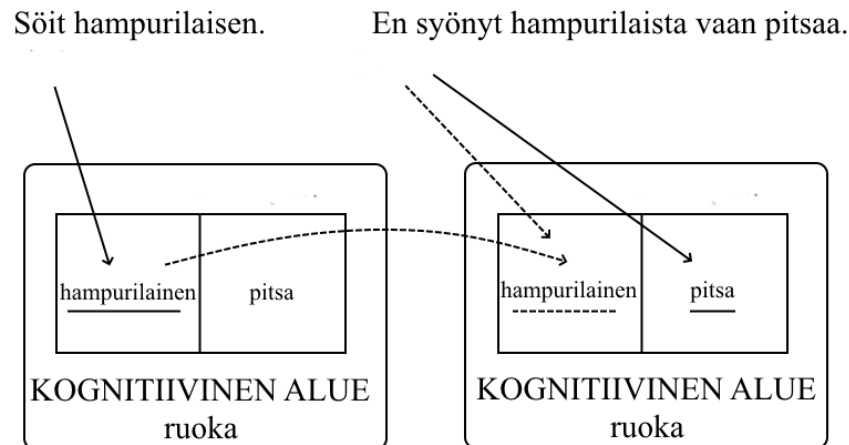
Korrektiivisen suhteen syntyminen edellyttää jotakin aikaisempaa väittämää tai olettamusta, jota korjataan. Tätä väittämää tai olettamusta ei välttämättä kuitenkaan tuoda suoraan ilmi tekstissä, vaan suhteen tulkitseminen voi edellyttää laajemman kontekstin tarkastelua. (Izutsu 2008: 668.) Vaikka yllä olevissa esimerkeissä korrektiivinen suhde syntyy pientä tekstikatkelmaa tarkastelemalla, on selvää, että virkkeitä edeltää laajempi konteksti, johon korjaava puheenvuoro asettuu.

Esimerkissä (a) edellä on mahdollisesti tehty oletus siitä, että henkilö on käynyt hampurilaisella, ja esimerkissä (b) edeltävässä puheenvuorossa jotakin tapahtumaa on (virheellisesti) nimitetty kilpailuksi. Esimerkissä (c) puolestaan osoitetaan puolestaan edeltävä ajatus täysin epäpäteväksi ja esitetään sen jälkeen pätevämpi vaihtoehto. Pätevämpänä esitetyn vaihtoehdon tulee aina olla sellainen, että se kykenee korvaamaan aiemmin esitetyn väitteen asiantilan joko kokonaan tai osittain (Iten 2005: 117).

Jotta asiantilojen välinen suhde olisi korrektiivinen, tulee saman henkilön esittää sekä negaatio että sitä seuraava pätevämpi vaihtoehto (Iten 2005:117). Myös kahden

² ISK:n (§ 1105–1106) mukaan *mutta* tuottaa korrektiivisen suhteen sijaan lähinnä konsessiivisen kompensaaation, koska entiteettiä ei korvata jäännöksettömästi jollakin toisella.

entiteetin tulee olla konsessiivisen suhteen tapaan samanlaisen entiteetin kaksi eri esiintymää (*two different tokens of identical entity*). Toinen entiteeteistä on kirjoittajan näkökulmasta epäpätevä ja toinen se, joka pätevämpänä jää voimaan. (Izutsu 2008: 671–672).

Kuvio 4. Korrektiivinen suhde (mukaillen Izutsu 2008: 671)

Korrektiivinen suhde voi siis muodostua silloin, kun todetaan että ”Jaakko ei ole pitkä vaan lyhyt”, mutta ei silloin, jos puhutaan Jaakon ja Laurin pituuksista: ”?Jaakko on pitkä, vaan Lauri on lyhyt.”

2.4 Kognitiivinen kielioppi

Kognitiivisen kielentutkimuksen ja Langackerin kehittämän kognitiivisen kieliopin keskeisiä kysymyksiä ovat, miten kielellinen merkitys syntyy ja miten näitä merkityksiä voidaan käsitteistää. Kognitiivisen kielentutkimuksen mukaan muoto ja merkitys ovat erottamattomia eikä niitä voida tarkastella erillään toisistaan. (Langacker 1987, 1–3; 2013: 3–4.) Merkitys ei muodostu vain kielellisen ilmauksen käsitteellisestä sisällöstä vaan myös siitä tavasta, jolla käsitteellinen sisältö on jäsenetty ja koostettu. Samaa asiantilaa voidaan siis kuvata erilaisin tavoin ja merkityksin. (Etelämäki, Herlin, Jaakola & Visapää 2009: 166; Jaakola 2012: 538.)

Kognitiivinen kielioppi painottaa käyttöpohjaisuutta ja yksilön kykyä muodostaa merkityksiä tilanteista. Vaikka nämä merkitykset ovat tietyllä tapaa yksilöllisiä, kielenkäyttäjät kuitenkin omaksuu kielellistä ainesta ja merkityksiä ollessaan vuorovaikutuksessa toisten kielenkäyttäjien kanssa. Näin kielen käyttötavat vähitellen konventionaalistuvat. On kuitenkin huomautettava, että näin tapahtuu vain osittain ja käsitys konventionaalisesta kielenkäytöstä on vahvasti yhteydessä kielenkäyttäjän omiin kokemuksiin. (Etelämäki ym. 2009: 170–171.)

Kognitiivisessa kieliopissa kielen semanttisia rakenteita kutsutaan predikaatioiksi. Predikaatio on aina suhteessa johonkin kognitiiviseen alueeseen. Kognitiivinen alue voi olla esimerkiksi käsite tai kokemus, ja se muodostaa aina taustan predikaation hahmottamalle entiteetille. (Langacker 1987: 97; Leino 1993: 72–73.)

Entiteetit jaetaan olioihin ja relaatioihin. Olio kuvastaa hahmoa jollakin kognitiivisella alueella ja relaatio taas kahden tai useamman entiteetin välistä suhdetta. Relaatiot voidaan jakaa atemporaalisiin ja prosessuaalisiin relaatioihin. Atemporaaliset relaatiot eivät vaadi ajallista ulottuvuutta, ja niitä ovat esimerkiksi adjektiivit, adverbit, sijapäätteet ja konjuktiot. Prosessuaaliset relaatiot taas ovat kytköksissä aikaan ja ajalliseen muutokseen. (Leino 1993: 73–74.)

Yksi keskeinen kognitiivisen kieliopin käsitteistä on kuvio–tausta-jako (*figure/ground organisation*), joka toistuu kaikilla kielen tasoilla. Kielellisen ilmauksen merkitys muodostuu kehyksestä, jota vasten hahmottuu etualainen kuvio. Langacker (2013: 58) antaa esimerkiksi äkillisen kovan äänen, joka nousee kohosteiseksi taustalla olevaa hiljaisuutta vasten, sekä kursorin, joka etualaisena liikkuu taustaksi jäävää näyttöä vasten.

Kuvio–tausta-jako nojaa ihmisen aiempiin kokemuksiin ja maailmantietoon. Jotta esimerkiksi tietokoneista puhuessamme ymmärrämme hiiri-sanankäytön merkityksen, taustalla täytyy olla tietoa tietokoneen rakenteesta ja käytöstä. Toisaalta kuvio ja tausta voivat hahmottua kokonaisuudessaan kielellisen ilmauksen sisällä. Esimerkiksi sanaparissa ”kissa matolla” kissa nousee kuvioksi maton muodostamaa taustaa vasten. (Langacker 2013: 58–59, 1991: 9–10.)

Kahden tai useamman entiteetin muodostamassa relaatioissa siis yksi entiteetti nousee korosteiseksi kuvioksi muun aineksen muodostamaa taustaa vasten. Relaatioon kuuluvat entiteetit eivät siis ole tasaveroisia, vaan niiden suhde on aina epäsymmetrinen.

Relaatioissa kuviota edustaa muuttuja (*trajector*) ja tausta nähdään kiintopisteenä (*landmark*), jota vasten muuttujaa tarkastellaan. (Jaakola 2012: 541–542; Langacker 1991: 9–10; Leino 1993: 80–81.)

Sama tilanne voidaan kielentää eri tavoin, jolloin myös asiantilojen väliset suhteet muuttuvat. Esimerkiksi ”valaisin pöydän päällä” kuvaa samaa tilannetta kuin ”pöytä valaisimen alla”, mutta niissä on merkitysero. Ensiksi mainitussa huomion kohteena eli muuttujana on valaisin, joka hahmottuu kiintopisteenä olevaa pöytää vasten. Jälkimmäisessä muuttujana on pöytä ja valaisin puolestaan jää taustalle. Langacker (2008: 73) huomauttaa, että usein kysymys on vain kielenkäyttäjän valinnasta kielentää toinen ilmauspareista etualaiseksi. Etualaistaminen liittyy myös kontekstiin, sillä kuvioksi nousee yleensä vuorovaikutustilanteen kannalta keskeisin sisältö. (Langacker mt.)

Samaan tapaan voidaan jäsentää myös laajempia virkkeitä ja tekstikokonaisuuksia. Esimerkiksi konsessiivisessa virkkeessä ”Hän tuli, vaikka satoi” sateinen ilma toimii taustana odotuksenvastaiselle ilmaukselle ”Hän tuli”. Konsessiivisissa ja korrektiivisissa ilmauksissa toinen esitetyistä kielellisistä ilmaisuista on toista kohosteisempi kuvio, joka hahmottuu taustatietoa vasten.

Etelämäki ym. (2009: 179) kuvaavat kuvio–tausta-jakoa merkitysverkkona, josta kontekstin perusteella rajataan kielenkäyttötilanteen kannalta relevantti osa. Kuvio–tausta-jaosta voidaan puhua myös etu- ja taka-alaisuussuhteina (Jaakola 2012: 541). Esimerkiksi *kuitenkin*-lause voidaan nähdä etualaisena suhteessa taka-alaisena hahmottuvaan taustatietoon:

- 1) Ruotsissa alkoholia on saanut mainostaa viimeiset 5–6 vuotta. Rajoituksia on **kuitenkin** paljon.

Kognitiivisen kielentutkimuksen aineistoesimerkit ovat olleet perinteisesti niin kutsuttua nojatuolilingvistiikkaa eli tutkijoiden itsensä keksimiä esimerkkejä vailla todellisen kielenkäytön pohjaa. Tutkimussuuntausta kohtaan on tästä syystä esitetty aiheellista kritiikkiä, mutta toisaalta kognitiiviseen kielentutkimukseen sisältyy monia käsitteitä ja metodeja, joita voi hyödyntää todellisen kielenkäytön tutkimiseen. Langacker (2001) itse hyödyntää puhetilanteen ja kielenkäytön kuvaamiseen diskurssiavaruuden käsitettä (*CDS, current discourse space*). Diskurssiavaruudella Langacker tarkoittaa eräänlaista mentaalista tilaa, jossa vuorovaikutukseen osallistuvien kommunikation

rakentuu. Tähän kuuluu erilaisia kielen käyttötilanteita (*usage event*), jotka koostuvat fonologisesta ja semanttisesta navasta. Semanttinen napa kattaa kuvattavan tilanteen asiantilan, informaattiorakenteen ja puheen jäsentämisen esimerkiksi erilaisilla täyteilmauksilla. (Etelämäki ym. 2009: 173.)

Kun tarkastellaan vuorovaikutukseen perustuvaa kirjoitettua kieltä, kuten tässä aineistossa Helsingin Sanomien uutistekstejä ja niitä seuraavia lukijakommenteja, on tärkeää huomioida, että osa aineistoesimerkeistä edellyttää nimenomaan vuorovaikutuksen tarkastelua. Vuorovaikutuksen osalta on tärkeää tarkastella muun muassa ankkurointia (*grounding*), mikä tarkoittaa kielellisten valintojen kytkemistä puhetilanteeseen. Itse puhetilannetta, sen olosuhteita, aikaa ja paikkaa sekä puhujan ja kuulijan vuorovaikutusta kutsutaan ankkuripaikaksi (*ground*). Ankkurointia ovat esimerkiksi verbin aikamuodot ja persoonapronominit, mutta kaikki puhetilanteessa tapahtuva vuorovaikutus hahmottuu tilanteen asettamaa taustaa vasten. (Langacker 1991: 318–319.)

- 2) Omasta puolestani lopetan keskustelun tähän. Lisään **kuitenkin**, etten ole keksinyt "natsikorttia", sen teki ruotsalainen professori Dick Harrison, joka Suomessa käydessään huomasi hämmästyttävää yhtäläisyyttä meikäläisten kiihkoilijoiden vuodatusten ja Völkischer Beobachter -lehden juutalaisvastaisten kirjoitusten välillä.

Yllä olevassa aineistoesimerkissäni kirjoittaja ankkuroi kommentin aikaisempaan keskusteluun ja tekee eron itsensä ja muiden kirjoittajien välille ("Omasta puolestani"). Lisäksi kirjoittaja käyttää ankkuroinnissa tyypillistä deiktistä demonstratiivipronominia *tähän*. Tätä seuraa konsessiivinen *kuitenkin*, kun kirjoittaja ilmaisee vielä täsmentävän mielipiteensä, mutta implikoi samalla kuitenkin keskustelun päättyneen.

Ducrot'n mukaan erilaiset konnektorit tekevät tekstistä moniäänisen kokonaisuuden. Moniäänisyydellä Ducrot tarkoittaa, että tekstissä tai lausumassa voidaan kuulla puhujan oman äänen lisäksi myös muita ääniä, kuten muiden odotuksia tai asenteita. Tähän moniäänisyyteen sisältyvät erilaiset presuppositiot ja esimerkiksi ironia, jotka kumpikin olettavat jonkin tiedon olevan jo vastaanottajalle ennestään tuttua ja tarjoavat sen päälle jotakin uutta tietoa. Esimerkiksi *mutta* jäsentää tekstiä hierarkkiseksi: *mutta*-konjunktion jälkeen tuleva aines on argumentatiivisesti painavampaa kuin edeltävä teksti. (Tuomarila 2010: 195–198.)

Samalla tavalla toimii Langackerin kuvio–tausta-jako. Kun lauseessa on *kuitenkin*-partikkeli, *kuitenkin*-aineksen sisältävä lause nousee kohosteiseksi aiemmin esitetyn tiedon hahmottavaa taustaa vasten.

- 3) Yhtiö jätti veroilmoituksen, jossa kerrottiin, ettei sillä ole verotettavia tuloja Suomessa. Niitä oli **kuitenkin** 120000 euroa, muun muassa vuokrista ja luovutusvoitoista.

Esimerkki 3 on Helsingin Sanomien uutinen, joka tuo esiin kaksi erilaista puhujaa: yhtiön ja toimittajan. Yhtiö oli veroilmoituksessaan kertonut, ettei sillä ole verotettavia tuloja. *Kuitenkin*-partikkelin sisältävä virke luo moniäänisyyttä tuomalla esiin toimittajan äänen, joka osoittaa, että yhtiön antamat tiedot olivat valheellisia. Asiantilojen välille muodostuu konsessiivinen suhde, sillä kirjoittaja on sitoutunut myös ensimmäisen virkkeen asiantilaan. Hän kiistää siis ainoastaan veroilmoituksen tietojen todenperäisyyden.

2.5 Aiempi tutkimus

Kuitenkin-partikkelia on aiemmin tutkinut suomen kielessä esimerkiksi Kanehira, joka on tehnyt pro gradu -tutkielman ”Mihin sana *kuitenkin* lauseessa sijoitetaan?” Helsingin yliopistossa vuonna 2005 Suomen kielen ja kulttuurin oppiaineessa. Kyseessä on kuitenkin syntaktinen tutkimus, joka tarjoaa taustatietoa partikkelin käytöstä, mutta ei vastaa sen merkitystehtäviin liittyviin kysymyksiin.

Kanehiran johtopäätöksistä käy ilmi, että *kuitenkin*-partikkelilla on taipumus sijoittua odotuksenvastaisuutta ilmaisevan elementin edelle. Tämä ei kuitenkaan itsessään vastaa sanan merkitystä koskeviin kysymyksiin. Kanehira toteaa itsekin, että *kuitenkin*-partikkelin merkityseroja on vaikea tulkita vain syntaktisen sijoittumisen perusteella. Tutkielmassaan hän pohtii tätä asiaa lauseenalkuisen *kuitenkin*-partikkelin ja lauseenalkuisista adverbiaalimääritettä seuraavan *kuitenkin*-partikkelin merkityseroilla, joissa konsessiivisuuden lisäksi on havaittavissa kontrastiivisuutta. (Kanehira 2005: 62, 69–73.) Kontrastiivisuuden ilmenemistä Kanehira ei kuitenkaan tarkemmin pohdi tutkielmassaan.

Myös Kojo (2018) on tehnyt Itä-Suomen yliopistossa pro gradu -tutkielmansa *kuitenkin*- ja *kuitenkaan*-ilmauksista. Hänen tutkimuksensa aineistona oli sanomalehti

Karjalaisen pääkirjoitukset, ja tutkimus keskittyi Kanehiran tavoin syntaksiin mutta myös tutkittaviin ilmauksiin tekstuaalisen sidosteisuuden keinona.

Englanninkielistä tutkimusta aiheesta on tehnyt muun muassa Bell (2010), joka on tutkinut sanoja *nevertheless*, *still* ja *yet* mitätöivinä konsessiivisina ilmauksina (*concessive cancellative discourse markers*). Tutkimus keskittyy lähinnä näiden sanojen merkitysten vertailuun, eivätkä tulokset ole suoraan verrannollisia suomen kieleen.

Rudolph (1996) on käsitellyt laajasti englannin, espanjan, portugalilaisen ja saksan erilaisia konjunktioita ja konnektiiveja, jotka ilmaisevat kontrastiivisuutta (mukaan luettuna englannin kielen sanat *however* ja *nevertheless*). Kontekstista riippuen nämä sanat voidaan kuitenkin kääntää useammalla kuin yhdellä tavalla, joten niiden suora vertailu suomen kieleen on lähes mahdotonta.

Korrektiivisuuden, konsessiivisuuden ja kontrastiivisuuden eroja on täsmällisimmin tutkinut Izutsu (2008), joka on kognitiiviseen kielioppiin pohjautuen tarkastellut englannin *but*-sanana merkitysvaihtelua. Tutkimuksessaan hän on perehtynyt korrektiivisen, konsessiivisen ja kontrastiivisen suhteen eroihin ja selvittänyt, millä perusteella semanttisten suhteiden eroa voidaan määrittää.

Izutsun tutkimuksen mukaan kontrastiivisuus eroaa konsessiivisuudesta ja korrektiivisuudesta siinä, että kontrastiivisessa suhteessa voi olla useita vertailtavia kohteita. Vertailukohteilla tarvitsee olla yhteinen kehys, jota vasten niitä tarkastellaan, mutta kohteiden täytyy kuitenkin olla toisistaan poikkeavia. Kontrastiiviseeseen ei sisälly myöskään mitään olettamusta, joten asiantilat eivät synnytä odotuksenvastaisuuden vaikutelmaa. (Izutsu 2008: 671–672.)

Konsessiivisessa ja korrektiivisessa suhteessa esitetyt asiantilat ovat samanlaisen entiteetin kaksi eri esiintymää (two different tokens of identical entity). Ne eroavat toisistaan siinä, että konsessiivisessa suhteessa toinen asiantiloista sijoittuu propositionaaliseen lauseeseen ja toinen presupposition sisältämään lauseeseen. Korrektiivisessa suhteessa taas toinen asiantiloista korvataan osittain tai kokonaan pätevämmäksi osoitetulla asiantilalla. (Izutsu 2008: 663, 667, 672.)

3 Aineisto

Olen kerännyt tutkimusaineistoni HS.fi-korpuksesta, joka sisältää Helsingin Sanomien internetsivuston 5.9.2011–4.9.2012 julkaistut Kotimaa-osaston uutiset ja näihin liittyvät lukijakommentit. Hakusana *kuitenkin* antaa kyseisessä korpuksessa yhteensä 7613 osumaa, joista poimin aluksi satunnaisotannalla aineistooni 200 osumaa³. Rajasin aineiston ulkopuolelle kielteismerkityksissä lauseissa käytettävän *kuitenkaan*-partikkelin.

Lukijakommentteja on kielentutkimuksessa tarkasteltu toistaiseksi vain vähän. Salminen (2020) on hyödyntänyt *epäillä*-verbin ja sen nominijohdosten semantiikkaa tutkivan väitöskirjansa yhtenä aineistona Helsingin Sanomien korpusta, ja Jaakola (2018) on tutkinut partikkeleita *tietysti*, *tietenkin* ja *tietenkään* osana lukijakommenttien argumentointia. Useimmat olemassa olevat tutkimukset kuitenkin liittyvät lukijakommentit jonkin toisen tekstilajin tarkasteluun. Esimerkiksi Hyväri (2011) on pro gradu -tutkielmassaan tarkastellut, tuottavatko lukijakommentit lisäarvoa uutistekstille. Johansson (2014a) on tutkinut lukijakommenttien rakentamia osallistujarooleja verkkouutisoinnissa. Mieli-pidekirjoituksista on kuitenkin tehty useita tutkimuksia, esimerkiksi lukiolaisten yleisönosastokirjoituksista (Mikkonen 2010), painettujen lehtien mieli-pidekirjoituksista (Pälli 2003) sekä tekstiviestipalstoilta (Myntti 2012).

Lukijakommentit mahdollistavat kirjoittajan osallistumisen keskusteluun sanomalehtien verkkosivuilla. Lukijakommentit voivat muistuttaa rakenteeltaan painettujen lehtien mieli-pidekirjoituksia, mutta reaaliaikaisuutensa ja erilaisen julkaisu-ympäristön vuoksi ne voivat muistuttaa myös keskustelupalstoilla käytävää keskustelua. Verkkolehtien uutiset voidaankin nähdä vuorovaikutuksellisin, sillä lukijoilla on mahdollisuus kommentoida uutista tai jakaa sitä linkittämällä eteenpäin (Johansson 2014a: 35; 2014b: 152). Kirjoittaja voi myös osoittaa erimielisyyttä tai samanmielisyyttä toisen kirjoittajan kommenttiin liittyen (Johansson 2014a: 42).

Tarkoitukseni on selvittää, millaisissa yhteyksissä *kuitenkin* toimii konsessiivisen suhteen ilmaisimena ja milloin se tuottaa asiantilojen välille korrektiivisen suhteen. Konsessiivisten ilmausten monimuotoisuudesta sain jo kandidaatintutkielmassani paljon

³ Olen säilyttänyt kommentit alkuperäisessä kirjoitusasussa lyönti- ja kirjoitusvirheineen. Merkintä — osoittaa poistettuja osia.

tietoa, joten tyypittelen konsessiivisia rakenteita tässä hieman eri tavalla. Syvällisemmin perehdyn korrektiivisiin *kuitenkin*-ilmauksiin, sillä tutkimusta niistä ei toistaiseksi ole tehty.

Koska aineisto koostuu pääasiassa lukijakommenteista, sen kieliasu ja virkerakenteet voivat poiketa vahvasti yleiskielen normeista. Poistin aineistostani ne osumat, joissa *kuitenkin*-ilmaus ei ollut selvästi korrektiivinen tai konsessiivinen, vaan sen tehtävä oli esimerkiksi toimia korostavana tai selventävänä tekijänä. Korostus tai selvennys ei automaattisesti tarkoita konsessiivisuuden tai korrektiivisuuden puuttumista, mutta *kuitenkin* voi toimia esimerkiksi lukijan huomiota ohjailevana irrallisena lisäyksenä. Tällainen on esimerkki 4:

- 4) Laivan kohdemaaksi on sanottu Kiina. Missään kohti uutista ei ole mainittu, että nuo löytyneet ohjukset olisivat menossa samaan paikkaan. Matkalla on paljon avointa vettä ja vapaamielisiä satamia, eli ohjukset saattoivat olla menossa vaikka Iraniin, Irakiin, Israeliin tai mihin hittoon hyvänsä, **kuitenkin** hämärähommia varten.

Tästä syystä lopulliseen aineistooni jäi yhteensä 183 esimerkkiä, jotka jakautuivat siten, että uutistekstejä oli 39 (n. 21 %) ja lukijakommentteja 144. Joissakin kommentteissa oli useampi *kuitenkin*-ilmaus.

Aineiston jakauma kuvastaa korpuksen sisältöä: myös korpuksessa uutisten määrä on lukijakommenttien määrää pienempi, sillä kommentteja kertyy kymmenittäin yhtä uutistekstiä kohti. Tarkkoja suhdelukuja ei korpuksen sisällöstä kuitenkaan ole saatavilla.

Seuraavissa luvuissa kuvaan aineiston analyysia konsessiivisten ja korrektiivisten *kuitenkin*-ilmausten osalta. Analyysiluvuissa olevissa olen lihavoinut aineistoesimerkkien *kuitenkin*-partikkelit sekä alleviivannut vastakkain asetelluista asiantiloista ensiksi mainitun konsessiivisten ja korrektiivisten suhteiden tarkastelua varten.

Kandidaatintutkielmassani avasin tarkemmin *kuitenkin*-partikkelin tuottamia merkityksiä ja jaottelin *kuitenkin*-ilmaukset sen mukaan, olivatko ne paikallisesti evaluoivia vai kuvioituvia eli esiintyivätkö ne osana jonkinlaista retorista kuviota. Tämän tutkielman aineiston olen jakanut semanttisten suhteiden mukaan konsessiivisiin ja korrektiivisiin *kuitenkin*-ilmauksiin. Vaikka esittelen esimerkiksi myönnyttelykuvion ainoastaan osana korrektiivisiä *kuitenkin*-ilmauksia, myös konsessiiviset *kuitenkin*-

ilmaukset esiintyvät usein osana myönnyttelykuviota kuten totesin jo kandidaatintutkielmassani.

4 Konsessiivinen *kuitenkin*

Suurin osa aineistoni *kuitenkin*-ilmauksista on konsessiivisia. Esimerkiksi uutistekstien osumista kaikki olivat konsessiivisia ja kommentteistakin lähes 74 prosenttia (n = 106). Olen jakanut konsessiiviset *kuitenkin*-ilmaukset kahteen tyyppiin Izutsun (2008) jaottelun mukaisesti suoraan ja epäsuoraan konsessiiviseen suhteeseen (ks. tarkemmin luku 2.1).

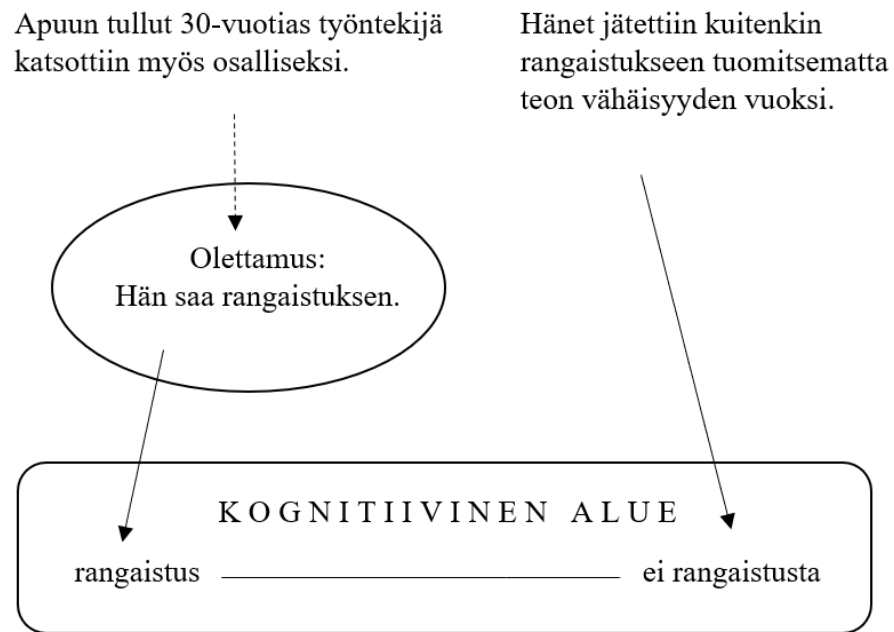
4.1 Suora konsessiivinen suhde

Valtaosa aineiston *kuitenkin*-ilmauksista tuottaa suoran konsessiivisen suhteen. *Kuitenkin* on määritelty konsessiiviseksi konnektiiviksi, joten aineiston esiintymien määrä tukee ajatusta siitä, että prototyyppinen *kuitenkin* on konsessiivisen suhteen ilmaisin.

Esimerkki 5 on ote pahoinpitelytuomion saaneesta lastenkodin työntekijästä kertovasta uutisesta. Se on prototyyppinen esimerkki konsessiivisestä suhteesta; taustaksi hahmottuu 30-vuotiaan työntekijän avunanto pahoinpitelyssä, mutta seuraava virke nousee sidosteisen *kuitenkin*-konnektiivin vuoksi kohosteiseksi kuvioksi.

- 5) Apuun tullut 30-vuotias työntekijä katsottiin myös osalliseksi. Hänet jätettiin **kuitenkin** rangaistukseen tuomitsematta teon vähäisyyden vuoksi.

Prototyyppinen konsessiivinen suhde ilmaistaan yleensä kaavalla *vaikka* p, q, ja kun kyseessä on suora konsessiivinen suhde, voi asiantilojen perusteella tehdä olettamuksen *jos* p, *niin* (normaalisti) -q. Yllä olevaan esimerkkiin siis sisältyy olettamus: *Jos* osallistuu pahoinpitelyyn (p), *niin* normaalisti saa rangaistuksen (-q). *Kuitenkin*-konnektiivi sidostaa uuden tiedon aiempaan tekstiyhteyteen ja nostaa kohosteiseksi odotuksenvastaisen loppuratkaisun.

Kuvio 5. Suora konsessiivinen suhde, havainnollistus esimerkistä 5

Yllä oleva kuvio havainnollistaa, kuinka oikeuskäsittelyn taustalla oleva kognitiivinen alue liittyy tuomioon ja siihen, saako syytetty rangaistuksen. Vaikka rangaistuksia on erilaisia, esimerkki voidaan havainnollistaa kahden vaihtoehdon kautta.

Useimmat uutisteksteissä esiintyvät *kuitenkin*-ilmaukset tuottivat suoran konsessiivisen suhteen. Uutisissa suora konsessiivinen suhde näkyy erityisesti, kun tapahtumien kulku on ollut yllättävä ja odotuksenvastainen:

- 6) Perjantaina 18-vuotias epäilty ampuja vietti iltapäivällä aikaa kaverinsa luona. Poikaporukka joi olutta ja lähti kävelemään baariin. Matkalla tuli jotakin riitaa, mutta porukka **kuitenkin** jatkoi yhdessä publiin.

Esimerkki 6 kuvaa ajallista tapahtumaketjua, jossa ystävykset ovat viettäneet aikaa yhdessä ja lähteneet baariin. Heille on tullut riitaa, mistä seuraa olettaus, että seurue olisi jollakin tavalla hajonnut. Odotuksenvastaisesti seurue on kaikesta huolimatta päättänyt jatkaa matkaa yhdessä. Odotuksenvastainen elementti tulee käy ilmi *mutta*-alkuisesta sivulauseesta. Mutta on *kuitenkin*-konnektiivin kanssa usein esiintyvä konjunktio, joka voi tuoda esimerkiksi tekstuaalisen lisäyksen silloin, kun lauseet eivät ole puhetoiminnoltaan yhtenäiset mutta niillä on jotakin yhteistä. Vaikka *mutta* voi olla myös konsessiivinen, sen painoarvo ei tässä yhteydessä riitä odotuksenvastaisen

vaikutelman luomiseen, sillä sen ensisijainen tehtävä on toimia lisäyksenä. (ISK § 109.) Sen sijaan *kuitenkin* tuottaa tässä odotuksenvastaisuuden vaikutelman.

Tyypillisimmin *kuitenkin* esiintyy finiittiverbin jäljessä, mutta Kanehiran (2005: 61) mukaan sillä on taipumus sijoittua odotuksenvastaisimman elementin edelle. Esimerkissä 6 odotuksenvastaisimmaksi asettuu tämän valossa finiittiverbi *jatkoi*, mikä voidaan nähdä odotuksenvastaisena matkalla tapahtuneen riidan jälkeen.

Tapahtumien yllättävän lopputuloksen lisäksi uutisteksteissä *kuitenkin*-partikkelilla kuvataan myös erilaisten osien ja osuuksien odotuksenvastaista suhdetta kokonaisuuteen nähden:

- 7) Liikkuva poliisi kertoi illalla kahdeksan aikaan, että kaikkiaan kolareita oli ajettu lähes 270, kun tavallisena talvipäivänä niitä kertyy parisataa. Vakavilta loukkaantumisilta **kuitenkin** vältyttiin.

Esimerkissä 7 uutinen kuvaa kolareiden poikkeuksellisen suurta määrää, ja seuraavassa virkkeessä tuodaan esille vakavien loukkaantumisten odotuksenvastainen osuus kaikista kolareista. Yhteinen kognitiivinen alue liittyykin juuri vakavien loukkaantumisten määrään, joka oletetaan korkeaksi, kun kolareita oli tavallista enemmän, mutta odotuksenvastaisesti vakavia loukkaantumisia ei ollut lainkaan. Myös tässä *kuitenkin* sijoittuu verbin edelle. Teemapaikkaan on nostettu ”vakavat loukkaantumiset”, ja korosteista on niiden puuttuminen.

Yksinkertaisimmillaan konsessiivisessa suhteessa vastakkain asetetaan kaksi asiantilaa, jotka kuvataan perättäisinä tapahtumina tai ne ainakin esitetään peräkkäin. *Kuitenkin*-konnektiivilla pystyy myös sitomaan yhteen pidempiäkin tekstikokonaisuuksia ja viittaamaan laajempaan asiayhteyteen.

- 8) inhoan "ennen oli kaikki paremmin" -ajattelua, koska niin nyt vain ei poikkeuksetta ollut, mutta VRn kohdalla se vain valitettavasti pitää paikkaansa. junat kulkivat ajallaan, ja lause "ajoissa kuin VR" ei ollut vitsi vaan totta. junat pysähtyivät pienillä seisakkeilla jolloin kyytiin pääsi pk-seudun ulkopuolellakin muutenkin kuin keskustan asemalta, ja vaikka matkassa kestitkin kauemmin, kotiin pääsi silti helpommin. samaan aikaan oli tietenkin pitkän matkan junia jotka porhalsivat pienten seisakkeiden ohitse. ratapihoilla ja junissa oli oikeasti henkilökuntaa, jotka hoitivat raiteenvaihtajien sulatukset ja asiakaspalvelun. pienemmilläkin asemilla oli henkilökuntaa, ja yleensäkin asemarakennukset. junailu on ekologista ja miellyttävämpää kuin autoilla matkustelu, ja olen tottunut tekemään sitä aina. nykyään alkaa **kuitenkin** tuntua siltä, etten halua tukea noin toimimatonta, naurettavan huonoja päätöksiä toistuvasti tekevää yritystä.

Yllä olevassa esimerkissä 8 kirjoittaja asettaa vastakkain menneen ja nykyhetken. Kommentissaan hän kirjoittaa VR:n hyvistä puolista ja onnistumisista, jotka maalaisjärjellä ajateltuna olisivat asioita, joista yritys haluaa pitää kiinni. Odotuksenvastaisena elementtinä kirjoittaja tuo esiin nykyhetken ja VR:n toimimattomuuden. *Kuitenkin* nostaa yrityksen nykyiset huonot ratkaisut kohosteisiksi aiempien vuosien toimivien käytäntöjen taustaa vasten. Vaikka kyseessä on pitkä teksti ja laajaan kokonaisuuteen viittaaminen, kommentista voi erottaa suoran konsessiivisen suhteen.

4.2 Epäsuora konsessiivinen suhde

Kuitenkin-partikkeli voi tuottaa niin uutisteksteissä kuin lukijakommenteissa myös epäsuoran konsessiivisen suhteen.

- 9) Pelastuslaitoksilla oli viime vuonna koko maassa yli 84 000 kiireellistä pelastustehtävää. Seitsemän kertaa kymmenestä apu oli perillä alle kymmenessä minuutissa. Kainuun ja Lapin pelastuslaitosten alueella noin joka kymmenennessä kiireellisessä pelastustehtävässä apua joutui **kuitenkin** odottamaan yli puoli tuntia.

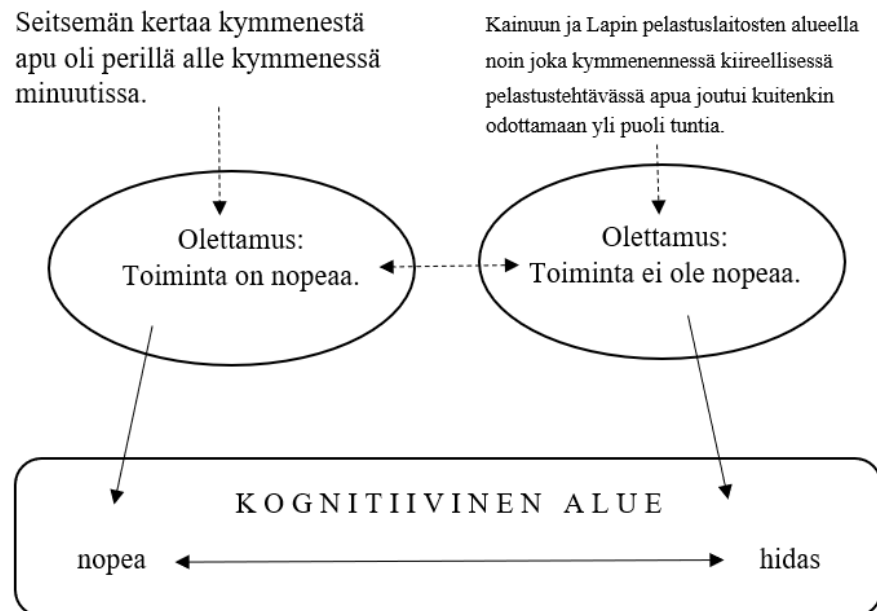
Jos kyseessä olisi suora konsessiivinen suhde, pitäisi esimerkki 9 pystyä kääntämään *jos p*, (niin normaalisti) -q -rakenteen mukaiseksi. Päätelmässä ei olisi tässä tapauksessa kuitenkaan järkeä: *?Jos apu on perillä alle kymmenessä minuutissa seitsemässä tapauksessa kymmenestä, Kainuun ja Lapin pelastuslaitosten alueella apua ei joudu odottamaan yli puolta tuntia.* Esimerkki 4 pitää käsitellä siis kahtena erillisenä johtopäätöksenä, joiden yhteinen kognitiivinen alue on toiminnan nopeus.

S1: Jos apu on perillä kymmenessä minuutissa, toimintaa voidaan sanoa nopeaksi.

S2: Jos apua joutuu odottamaan yli puoli tuntia, toimintaa ei voi sanoa nopeaksi.

Konsessiivinen suhde muodostuu kahdesta eri johtopäätöksestä, joista kumpikin käsittelee pelastuslaitokselta kuluvaan aikaan saapua hälytyspaikalle. Esimerkin 9 uutisessa esitellään ensin yleistys, jonka perusteella voidaan odotuksenmukaisesti ajatella, että

pelastuslaitoksen saavutettavuus on Suomessa hyvällä tasolla. Seuraava virke osoittaa kuitenkin odotuksenvastaisesti suuret alueelliset erot.

Kuvio 6. Epäsuora konsessiivinen suhde, havainnollistettu esimerkistä 9

Epäsuora konsessiivinen suhde on yksinkertainen silloin, kun kyseessä on ”Auto on uusi ja hieno mutta kallis” -tyyppinen lause. Siitä pystyy tekemään kaksi oletusta, jotka kumpikin ovat yhtä päteviä. Tällöin mutta-konjunktion jälkeen tuleva elementti nousee kohosteiseksi ja painavammaksi kuin argumentointi uuden ja hienon auton puolesta.

Lukijakommenteissa epäsuora konsessiivinen suhde on epätavallisempi kuin uutisteksteissä. Tämä voi johtua osittain siitä, että uutistekstit on kirjoitettu harkitusti ja tietoisesti, kun taas kommentteissa on monesti tajunnanvirtatyypistä tekstiä ja vaikeita virkerakenteita, jotka eivät välttämättä ole edes oikeakielisiä.

5 Korrektiivinen *kuitenkin*

Kuitenkin-partikkeli toimii paitsi konsessiivisena myös korrektiivisena konnektiivina. Korrektiivisia *kuitenkin*-kommenteja aineistossani on yhteensä 38 eli noin 26 prosenttia.

Kaikki korrektiiviset ilmaukset rajoittuvat lukijakommentteihin, eikä aineistoni uutisteksteissä näin ollen esiinny yhtään korrektiivista *kuitenkin*-ilmausta.

Tärkein piirre korrektiivisessä suhteessa on se, että kaksi samankaltaista entiteettiä on asetettu vastakkain, mutta toinen niistä osoitetaan toista pätevämmäksi. Tämä on edellytys sille, että korrektiivinen suhde ylipäättään muodostuu. Korrektiiviseen suhteeseen sisältyy siis aina jonkinasteinen kiisto; kirjoittaja esittää oman tai toisen kirjoittajan väitteen, mutta osoittaa seuraavaksi sen joko osittain tai täysin epäpäteväksi.

Korrektiiviseen suhteeseen liittyy oleellisena osana vuorovaikutus. Konsessiivisen suhteen voi esittää faktuaalisten olosuhteiden pohjalta, mutta korrektiivinen suhde edellyttää tyypillisesti toisen osapuolen liittämistä vuorovaikutukseen. Toisaalta korrektiivinen suhde voi muodostua myös kirjoittajan oman argumentoinnin sisällä, mikäli kirjoittaja esittää esimerkiksi provosoivan väitteen, myöntää edeltävän väitteensä osittain epäpäteväksi ja tämän jälkeen korjaa alkuperäistä väittämää. Taustalla saattaa siis vaikuttaa esimerkiksi kulttuurinen lähtöoletus.

Korrektiivinen suhde muodostuu usein erilaisten skemaattisten rakenteiden eli tässä tapauksessa retoristen kuvioiden yhteyteen. Nämä skemaattiset rakenteet muuttuvat kielenkäyttötilanteiden mukaan, mutta niille on osoitettavissa myös tiettyä vakiintuneisuutta (Etelämäki ym. 2009: 178–179). Vakiintuneet rakenteet ovat tässä eräänlaisia argumentatiivisia toimintaohjeita, joita kielenkäyttäjät soveltavat käyttötilanteiden mukaan.

5.1 Kilpailevien väitteiden kuvio

Kilpailevien väitteiden kuviossa on kyse dialogisesta supistamisesta⁴, eli kirjoittaja myöntää toisten väitteiden ja näkemysten olemassaolon, mutta voimaan jää kuitenkin kirjoittajan oma, pätevämmäksi osoitettu vaihtoehto. (Juvonen 2014: 33.)

Korrektiivisen tulkinnan saavissa kommentteissa on usein jokin henkilökohtaista mielipidettä tai näkemystä ilmaiseva elementti. Alla olevassa esimerkissä 10 on ilmaus

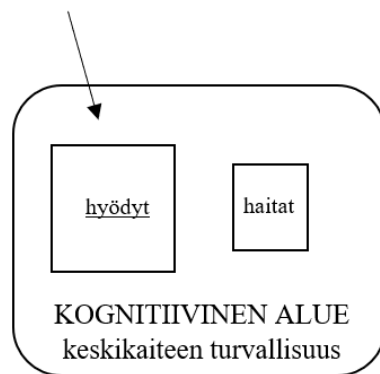
⁴ Dialogisella supistamisella tarkoitetaan vaihtoehtoisten näkökulmien vähentämistä tai torjumista esimerkiksi kielto- tai myönnytysrakenteilla tai voimakkailla kannanotoilla. Dialogiseen supistamiseen kuuluvat sekä irtisanoutuminen (disclaim) että oman käsityksen lausuminen (proclaim). (Juvonen 2014: 22; Mikkonen 2010: 69.)

”Mielestäni sopivin”, jonka tehtävä on osoittaa kirjoittajan näkemys edellistä pätevämmäksi.

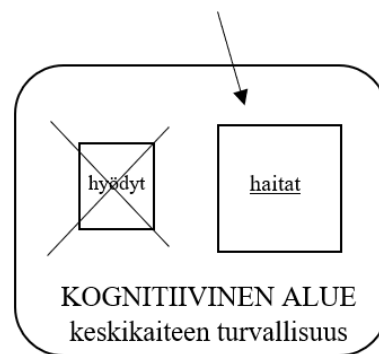
- 10) Kauton mukaan kaiteen hyödyt ovat haittoja suuremmat. Minulla on **kuitenkin** tiedossa paljon onnettomuuksia, mitkä on aiheuttanut keskikaiteet tai korokkeet, on se kumma kun nämä ei meinaa mitään, eikös tällaisesta tulisi joutua syytettyjen penkille.

Esimerkissä 10 kirjoittaja esittää eriävän mielipiteen suhteessa toiseen (asiantuntijan) mielipiteeseen vedoten omaan kokemuseräiseen tietoonsa. Kirjoittaja siis mitätöi edeltävän väitteen, että hyödyt olisivat haittoja suuremmat, ja tarjoaa vastineeksi oman kokemuksensa siitä, että keskikaiteet ja korokkeet ovat aiheuttaneet onnettomuuksia.

Kauton mukaan kaiteen hyödyt ovat haittoja suuremmat.

Minulla on kuitenkin tiedossa paljon onnettomuuksia, mitkä on aiheuttanut keskikaiteet – –

Kuvio 7. Korrektiivinen suhde, havainnollistettu esimerkistä 10

Korrektiivisessa suhteessa asiantiloilla on yhteinen kognitiivinen alue samaan tapaan kuin konsessiivisessa ja kontrastiivisessa suhteessa. Kognitiivinen alue ei kuitenkaan asetu janalle samaan tapaan kuin konsessiivisessa ja kontrastiivisessa suhteessa, sillä kirjoittaja implikoi vain oman väitteensä pätevän. Konsessiivisessa suhteessa kummatkin väitteistä osoitetaan päteviksi. Esimerkissä 10 kirjoittaja vetoaa omaan kokemustietoonsa, jolla osoittaa Kauton väitteen keskikaiteen tuomista hyödyistä osittain epäpäteväksi.

Kuten aiemmin todettu, saman henkilön tulee esittää sekä negaatio että sitä seuraava pätevämpi vaihtoehto, jotta asiantilojen välinen suhde on korrektiivinen (Iten 2005:117). Kilpailevien väitteiden kuviossa ei kuitenkaan aina ole kyse puhtaasta

korrektiivisesta suhteesta. Kirjoittaja voi osoittaa molemmat väitteet yhtä päteviksi, mutta osoittaa sitoutuneensa toiseen väittämään vahvemmin.

- 11) Kiusaajan siirtäminen tarkkailuluokalle tai kasvatuslaitokseen käy kyllä opettavaisesta rangaistuksestakin. Tärkeämpää on **kuitenkin** kiusanhengen eristäminen tukijengistään ja oppimishaluisista oppilaista.

Yllä olevassa esimerkissä kirjoittaja myöntää, että kiusaajan siirtäminen tarkkailuluokalle on pätevä rangaistus, mutta tähdentää samalla, että kiusaajan eristäminen tukijoistaan ja toisaalta muista oppilaista on sitäkin tärkeämpää. Kandidaatintutkielmassani kävi ilmi, että *kuitenkin* voi toimia korostavana ja tarkentavana elementtinä, jolloin se luo tekstiin sidosteisuutta ilman, että se toisi esiin odotuksenvastaisuutta. Kilpailevien väitteiden kuviossa *kuitenkin* voi siis olla sekä korrektiivinen että paikallisesti evaluoiva ilmaus.

5.2 Myönnyttelykuvio

Myönnyttelykuvion perusrakenteella tarkoitetaan kolmiosaista skeemaa, jossa ensimmäinen osallistuja esittää väitteen, johon toinen osallistuja vastaa esittämällä osittaista samanmielisyyttä ilmaisevan kannanoton ja sen jälkeen vielä ainakin osittaista erimielisyyttä ilmaisevan mielipiteen (Couper-Kuhlen & Thompson 2000: 381; Kauppinen 2006: 165; Niemi 2010: 197). Myönnyttelykuvion perusrakennetta on aiemmissa tutkimuksissa hyödynnetty muun muassa *vaikka*-konstruktioiden tarkastelussa (*kardinaalikonsessiivi*, Kauppinen ma.) sekä internetkeskusteluiden analysoimisessa (*peruskonsessiivi*, Niemi ma.).

Myönnyttelykuvion perusrakenne

- X Osallistujan A väite
- X' Osallistujan B tekemä myönnytys
- Y Osallistujan B oma väite

Yllä olevassa rakennekaaviossa olen havainnollistanut kirjaintunnuksilla X, X' ja Y sitä, miten myönnytyskuviota voidaan havaita sekä puhutussa että kirjoitetussa kielessä. Käytän vastaavia kirjaintunnuksia analysoidessani aineistoani.

Myönnytyskuviota nähdään usein konsessiivisena, mutta erimielisyyden ilmaisemisen kautta sen tehtävä on korrektiivinen. Skeeman kautta siis osoitetaan toisen henkilön väite joko osittain tai täysin epäpäteväksi. Toisaalta kirjoittaja voi myös ilmaista omaa sitoutumattomuuttaan edeltävän väitteisiin ja pyrkiä siten osoittamaan omat väitteensä pätevämmiksi.

Esimerkki 12 osoittaa, että *kuitenkin*-jakso⁵ voi toimia korrektiivisena, vaikka edeltävä jakso osoitettaisiin päteväksi sinänsä. Kirjoittaja osoittaa oman mielipiteensä painavammaksi vetoamalla lakiin ja osoittamalla samalla, ettei aiempi kirjoittaja ole ottanut huomioon kaikkia asiaan vaikuttavia seikkoja.

12) (X) "Kotiasi toki saat kuvata mielesi kyllyydestä mutta siellä olevia henkilöitä sitä vastoin et saa kuvata miten tahansa. Jos käytät esm. valvontakameraa, sinun pitää kertoa siitä henkilöille jotka oleilevat kotirauhan piirissä. Yllättävää?" Mihin lainkohtaan tämä tulkinta mahtaa perustua, noin tarkalleen?

(X') On totta, että julkisissa tiloissa tapahtuvasta tallentavasta kameravalvonnasta ymv. on ilmoitettava, koska tallenteista syntyy henkilörekisteri, josta ihmisillä on oikeus tietää.

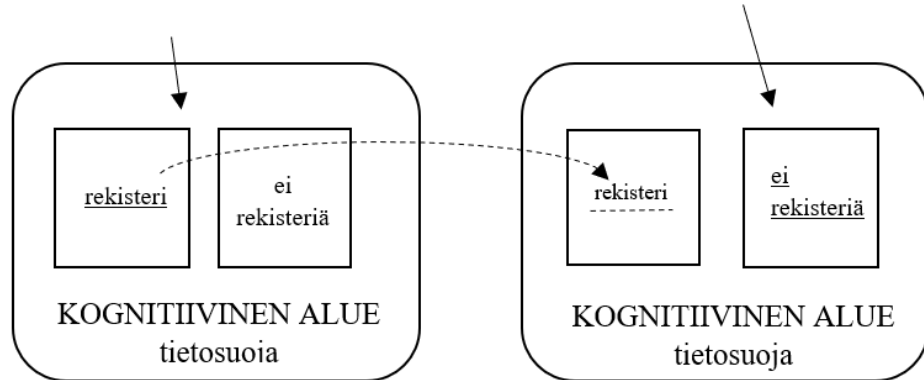
(Y) Laissa on **kuitenkin** erikseen säädetty, että yksityishenkilön omiin tarpeisiinsa tekemät tavanomaiset tallenteet eivät muodosta henkilörekisteriä.

Puheenvuoro alkaa edellisen kirjoittajan siteeraamisella, mutta välittömästi tämän jälkeen kirjoittaja esittää tarkentavan kysymyksen, joka ennakoii erimielisyyden ilmausta. Kysymyksensä jälkeen kirjoittaja tekee ensin kuitenkin myönnytyksen ja osoittaa, että edellinen kirjoittaja on ollut oikeilla jäljillä. Tätä seuraa välittömästi kirjoittajan oma väite, joka mitätöi edeltävän kirjoittajan väitteen kokonaan.

⁵ Olen havainnollistanut kuvioiden toteutumista muutamissa esimerkeissä pilkkomalla aineiston kommentteja osiin ja esittämällä kuvion toteutumista kaaviossa esitetyin kirjaintunnuksin.

On totta, että julkisissa tiloissa tapahtuvasta tallentavasta kameravalvonnasta ymv. on ilmoitettava, koska tallenteista syntyy henkilörekisteri --

Laissa on kuitenkin erikseen säädetty, että yksityishenkilön omiin tarpeisiinsa tekemät -- tallenteet eivät muodosta henkilörekisteriä.

Kuvio 8. Korrektiivinen suhde, havainnollistettu esimerkistä 12

Kuten kandidaatintutkielmassani, myös tämän aineistossa *kuitenkin* esiintyy useita kertoja osana myönnyttelykuviota mutta ei kertaakaan myönnyttävässä osassa. Erityisen tyypillistä on, että kirjoittaja myöntää uutisen tai edellisen kommentin osuneen osittain oikeaan mutta esittää tämän jälkeen pätevemmän vaihtoehdon.

5.3 Kiistävä kuvio

Kandidaatintutkielmassani totesin, että *kuitenkin*-partikkeli ei useinkaan selkeästi asetu puhtaaseen kardinaalikonsessiivin skeemaan, vaan toteutuu siten, että ensin esitetään edeltävän kirjoittajan väite, joka sitten kiistetään. Tätä seuraa kirjoittajan osittainen myönnytys edeltävän kirjoittajan väitteen todenperäisyydestä, minkä jälkeen kirjoittaja esittää vielä oman tarkentavan väitteensä. Kandidaatintutkielmassani nimitin tätä retorista kuviota kiistäväksi kuvioksi erotuksena myönnyttelykuviosta.

Alla oleva rakennekaavio havainnollistaa, miten kiistävä kuvio eroaa myönnyttelykuviosta. Olen lisännyt myönnyttelykuviosta tuttuun kirjaintunnisteiden joukkoon tunnisteiden -X osoittamaan edeltävän väitteen kiistämistä.

Kiistävän kuvion rakenne

- X Osallistujan A väite
- X Osallistuja B kiistää väitteen
- X' Osallistujan B tekemä myönnytys
- Y Osallistujan B oma väite

Vaikka kiistävän kuvion rakenne toistaa pitkälti myönnyttelykuvion perusrakennetta, kiistävä jakso ennen myönnytyä muuttaa vuorovaikutuksen täysin toisenlaiseksi. Kirjoittaja valitsee tietoisesti ensin erimielisyyden ilmauksen, mutta saattaa sen jälkeen vielä tehdä myönnytyksen, mikäli edeltävän kirjoittajan väite kiistetään vain osittain. Samaan tapaan kuin myönnyttelykuviossa myös kiistävässä kuviossa kirjoittajan oma väite jää voimaan:

- 13) (X) "Suomalaisten tuloerojen kasvun taustalla on sama ilmiö kuin kaikkialla muuallakin. Globalisoitunut tietotekninen..."
 (-X) Suomalaisten tuloerojen kasvu johtuu todellisuudessa **kuitenkin** siitä että yhteiskunnallisilla päätöksillä on tietoisesti kasvatettu tuloeroja.

Vaikka kiistävä kuvio on aina jollakin tavalla korrektiivinen, *kuitenkin* sijoittuu siinä usein myös myönnyttelevään jaksoon:

- 14) (X) "ei ne itäkarjalan teinipojat oikein innostu siitä vaikka persut ja muut ruotsinkielenvihaajat sitä venäjänkieltä ja venäjää niin paljon ihannoivat."
 (-X) Itä-Suomessa on lehti uutisten mukaan iso joukko oppilaita sanonut, että he valitsisivat venäjän ruotsin tilalle ja osa lukee jo nyt venäjää, vaikka sitä on luettava ruotsin lisäksi. Lisäksi on olemassa Itä-Suomen koulu, joka on Suomessa poikkeus ja jossa suomenkielisillä pakkoruotsin tilalla on pakkovenäjä.
 (X') Oikeassa olet **kuitenkin** siinä, että koko Suomea ajatellen venäjä ei ole vaihtoehto ruotsille.
 (Y) Ruotsin kielen tilalla on saatava lukea todellisia sivistyskieliä, kuten ranskaa, saksaa, espanjaa ja italiaa.

Myönnyttelevän osan funktiona on esittää edeltävän kirjoittajan väite rajatuilta osin oikeaksi. Yllä olevassa esimerkissä kirjoittaja siteeraa edeltävää kirjoittajaa ja sitoo näin kommenttinsa meneillä olevaan keskusteluun. Tätä seuraa edeltävän kirjoittajan

esittämän väitteen kiistäminen lehti uutisten antamaan tietoon vedoten. Kiistävän osan jälkeen kirjoittaja kuitenkin myöntää edeltävän kommentoijan olleen osittain oikeassa (*Oikeassa olet **kuitenkin** siinä, että* --). Tämän jälkeen kirjoittaja esittää vielä oman tarkentavan väitteensä, joka jää voimaan.

Kommentissa on nähtävissä sekä konsessiivisen että korrektiivisen suhteen aineksia. Korrektiivisuus näkyy sitaatin jälkeen esitettyssä virkkeessä, jossa kirjoittaja osoittaa edeltävän kirjoittajan väitteelle pätevämmän vaihtoehdon. *Kuitenkin*-virke sen sijaan osoittaa konsessiivisuutta, sillä kirjoittaja odotuksenvastaisesti ilmaisee sitoutuvansa edeltävän kirjoittajan kanssa siihen väittämään, ettei venäjän kielen opetus palvele koko Suomea.

5.4 Käänteinen konsessiivinen kuvio

Kun kirjoittajan korrektiivinen ilmaus kohdistuu kirjoittajan omaan väitteeseen, puhutaan käänteisestä konsessiivisesta kuviosta (*reversed cardinal concessive schema*, Barth-Weingarten 2003: 65–68). Tällöin kirjoittaja esittää voimakkaan väitteen (Y), jota sitten pehmentää myönnytyksellä (X'), ja esittää lopuksi korjatun väitteen (Y').

Käänteinen konsessiivinen kuvio

- Y Kirjoittajan oma liioiteltu/voimakas väite
- X' Kirjoittajan oma myönnytys väitteen kritisoidavuudesta
- Y' Kirjoittajan korjattu / uudelleen muotoiltu väite

Kuten myönnyttelykuviotakin, myös käänteistä konsessiivista kuviota on hyödynnetty tutkimuksissa vaihtelevin nimityksin. Couper-Kuhlen & Thompson (2005: 260) nimittävät tätä kuviota myönnyttäväksi korjaukseksi (*concessive repair*), kun taas Koivisto (2011: 135–136) nimeää tämän monologiseksi konsessiivirakenteeksi. Yhteistä

näille kaikille on kuvion kolmiosisaisuus ja se, että kuvio toteutuu yhden osallistujan toimintana.

Käänteisessä konsessiivisessa kuviossa *kuitenkin* voi sijoittua sekä myönnyttävään jaksoon tai uudelleen muotoiltuun väitteeseen.

15) (Y) Käsittääkseni kannabis on aika vaaratonta, vaikka nämä terveysjärjestöt aina yrittävät liiotella, mutta niinhän ne ovat aina tehneet perunan ja voinkin suhteen.

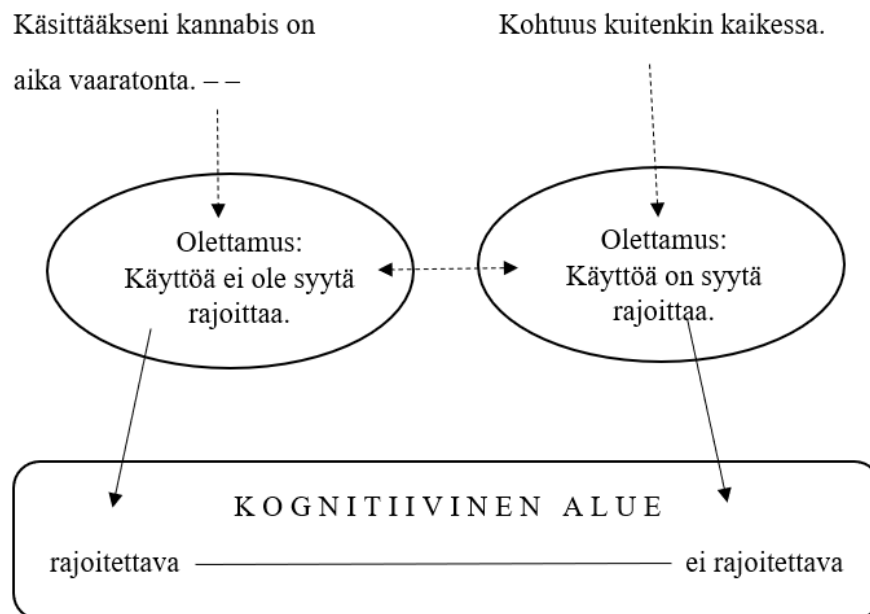
(X') Kohtuus **kuitenkin** kaikessa, (Y') tällaiset harrasteet pitää jättää viikonloppuihin ja lomille.

16) (Y) Mielestäni on suloinen ajatus, että niin monella on tällainen kaikkea muuta kuin itsekäs tavoite luvata tahtoa rakastaa kumppaniaan.

(X') En silti sano, että kaikki naimisiin menevät eivät toimisi epäitsekyyden pohjalta.

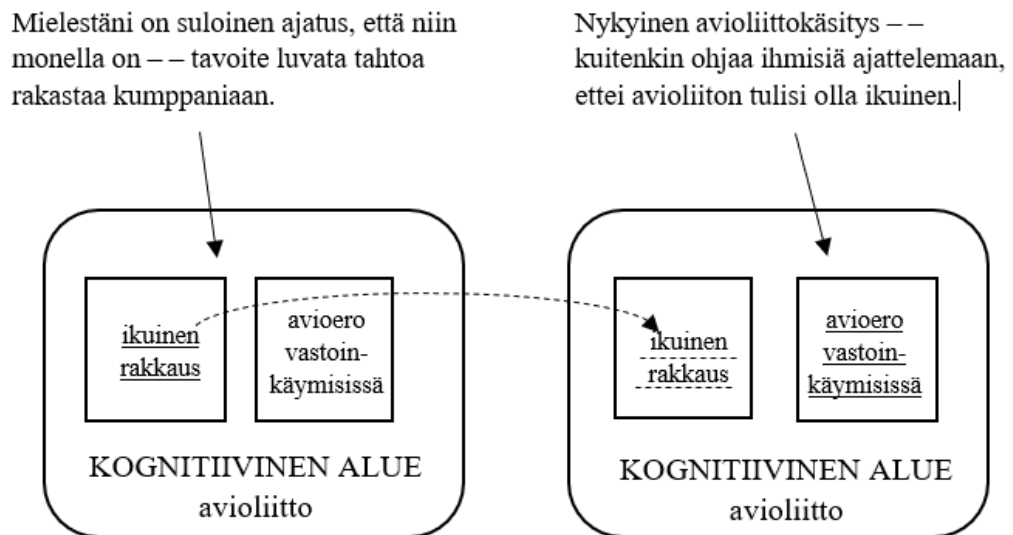
(Y') Nykyinen avioliittokäsitys, jossa liitto on voitava helposti tarvittaessa purkaa mielestäni **kuitenkin** ohjaa ihmisiä ajattelemaan, ettei avioliiton tulisi olla ikuinen.

Asiantilojen välinen suhde näyttäisi olevan konsessiivinen silloin, kun *kuitenkin* toimii myönnyttävänä (esimerkki 15), ja korrektiivinen silloin, kun kirjoittaja etualaistaa oman uudelleen muotoillun väitteensä (esimerkki 16).

Kuvio 9. Epäsuora konsessiivinen suhde, havainnollistettu esimerkistä 12.

Yllä olevien esimerkkien erilaiset merkitykset voidaan hyvin havainnollistaa aiemmin esitettyjen kuvioiden kautta. Esimerkissä 15 on epäsuora konsessiivinen suhde, josta voidaan vetää kaksi eri johtopäätöstä. Esimerkki 16 taas antaa korrektiivisen suhteen, jossa kirjoittaja ensin myöntää oman argumenttinsa olevan sellaisenaan epäpätevä ja esittääkin sitten uuden, korjatun väitteen.

Kuvio 10. Korrektiivinen suhde, havainnollistettu esimerkistä 13.

Myönnyttävässä jaksossa *kuitenkin*-partikkelin tehtävä on suojata kirjoittajaa. Suojauksella heikennetään oman argumentin painoarvoa ja pyritään siten ennakoimaan vastaanottajan kritiikkiä (Kakkuri-Knuutila 1999: 257). Oman korjatun väitteen sisällä oleva *kuitenkin* puolestaan pyrkii lisäämään oman argumentin painoarvoa.

17) No hyvä on, mutta tukenut kuitenkin. Mutta pointti on **kuitenkin** siinä että ihan turhaan valtio näitä tukee, eihän kukaan kiellä yhtiöitä maksamasta kilometrikorvausta enemmän kuin mitä verovapaasti voi.

Yllä oleva esimerkki on osa pidempää kommenttiketjua, jossa kirjoittaja kysyy, onko oikein, että valtio maksaa kirjoittajan X auton kulut. Toinen kirjoittaja vastaa tähän sanomalla, että valtio ei ole maksanut työajasta koituvia kustannuksia, vaan kulut ovat langenneet asiakkaille.

Tässä esimerkikomentissa kirjoittaja aloittaa kommenttinsa vastaamalla edellisen kirjoittajan kyseenalaistukseen myönnytyksellä ”No hyvä on”. Tätä seuraa kuitenkin välittömästi kiistävä sivulause ”mutta tukenut kuitenkin”, joka osoittaa, että

aiemman kirjoittajan osittain päteväksi myönnetty väite on samalla myös osittain epäpätevä. Lopuksi kirjoittaja esittää vielä oman korjatun väitteensä ja nostaa sen etualaiseksi sekä kuitenkin-konnektiivilla että rinnastuskonjunktioilla *mutta*. Teemapaiikkainen *mutta* toimii lisäyksenä ja nostaa korostetusti esiin kirjoittajan korjaavan puheenvuoron alkamisen:

X' No hyvä on
 X- mutta tukenut kuitenkin.
 Y' Mutta pointti on kuitenkin siinä – –

Kirjoittaja ilmaisee siis sitoutuneisuutta väitteeseensä konsessiivisilla konnektiiveilla mutta myös evaluoivan yhdyslauseen avulla. Evaluoiva kielenkäytöllä tarkoitetaan kielenkäyttöä, joka osoittaa asennoitumista puheena olevaa asiaa kohtaan, ylläpitää suhdetta vastaanottajaan ja organisoii diskurssia (Juvonen 2010: 39). *Kuitenkin*-virkkeessä eli korjaavassa väitteessään kirjoittaja painottaa useilla tavoilla väitteensä oikeellisuutta (*mutta*, *kuitenkin* ja sanomaa tähdentävä ”pointti”) pyrkien päättämään keskustelun ja esittää edeltävälle kirjoittajalle kohdistetun evaluoivan yhdyslauseen, josta käy ilmi kirjoittajan oma asenne (”ihan turhaan”). Evaluoiva yhdyslause onkin tunnettu eräänlaisena väliintulona, joka päättää vaihtoehtojen esittämisen ja lukitsee tekijän näkemyksen (Juvonen 2014: 33). Pelkän *mutta*-konjunktin avulla viimeisen virkkeen painoarvo olisi huomattavasti vähäisempi.

Monet korrektiivisista kommentteista, jotka sisältävät vain osittaisen korjauksen, sisältävät myös jonkinlaisen epävarmuuden aspektin. Esimerkissä 18 kirjoittaja pehmentää omaa rajua kommenttiaan potentiaalimuodon sisältävällä virkkeellä, mutta samalla osoittaa, ettei täysin varmaksi voi tätä korjaavaa väitettä osoittaa.

18) (Y) Sodassa tulee esimerkiksi tilanteita, joissa koko komppanian pelastamiseksi joudutaan käskemään muutama mies puolustusasemiin lähes varmaan kuolemaan. (X') Tuollaiset tilanteet lienevät **kuitenkin** hyvin harvinaisia nykyaikaisessa sodassa, joka ei paljonkaan muistuta perinteistä asemasotaa.

Käänteisessä konsessiivisessä kuviossa *kuitenkin* voi siis olla sekä konsessiivisen että korrektiivisen suhteen ilmaisin riippuen konnektiivin sijoittumisesta. Kuvion avulla kirjoittaja pyrkii ohjailemaan vuorovaikutusta haluamaansa suuntaan. Kaksi asiantilaa voidaan siis tarvittaessa osoittaa yhtä päteviksi – vaikkakin odotuksenvastaisiksi –,

kuten esimerkissä 15, tai kirjoittaja voi pyrkiä osoittamaan oman näkemyksensä edeltävää väitettä pätevämmäksi, kuten esimerkit 16 ja 17 osoittavat.

6 Johtopäätökset

Ison suomen kieliopin mukaan *kuitenkin* on konsessiivinen konnektiivi. Tutkimusaineistoni perusteella näin ensisijaisesti onkin, sillä kaikista kommentteista ja uutisteksteistä löytyvistä *kuitenkin*-ilmauksista yhteensä 74 prosenttia oli konsessiivisia.

Uutisteksteissä *kuitenkin* oli aina konsessiivinen, mikä selittyy uutistekstien keskeisen tehtävän kautta: uutisten ensisijainen tehtävä ei ole argumentoida vaan esittää faktuaalista tietoa. Konsessiivinen *kuitenkin* rinnastaa kaksi yhtä päteväksi osoitettua ilmausta, joista toinen on odotuksenvastainen ja yllättävä suhteessa ilmausparin toiseen elementtiin. Odotuksenvastainen elementti esiintyy aina *kuitenkin*-konnektiivin jälkeen.

21) Liikkuva poliisi kertoi illalla kahdeksan aikaan, että kaikkiaan kolareita oli ajettu lähes 270, kun tavallisena talvipäivänä niitä kertyy parisataa. Vakavilta loukkaantumisilta **kuitenkin** vältyttiin.

Korrektiivinen suhde muodostuu usein negaation ympärille, kuten luvussa 2.4 on esitetty: ”En syönyt hampurilaista vaan pitsaa.” Tästä poiketen *kuitenkin* näyttäisi aineistoni korrektiivisissa kommentteissa sijoittuvan useimmiten myöntömuotoisen väitelauseen jälkeen. Korrektiiviset *kuitenkin*-ilmaukset eivät myöskään lähtökohtaisesti muodosta *vaan*-virkkeen kaltaista yksinkertaista rakennetta, vaan ne sijoittuvat pääsääntöisesti laajempaan argumentatiiviseen kuvioon, jossa ensimmäisenä viitataan edeltävän kirjoittajan tekstiin ja joko kiistetään sen paikkansapitävyys tai myönnetään sen osittainen paikkansapitävyys ennen kiistävää jaksoa. *Kuitenkin* voi esiintyä sekä kiistävässä että myönnyttelevässä jaksossa, mutta se voi toimia myös suojaavana elementtinä kirjoittajan pehmentäessä omaa voimakasta mielipidettään jonkinlaisella myönnytyksellä.

Kuitenkin voi olla sekä korrektiivinen että paikallisesti evaluoiva ilmaus, kun kyseessä on kilpailevien väitteiden kuvio. Myös muissa retorisisissa kuvioissa *kuitenkin* voi sijoittua sekä korrektiiviseen että konsessiiviseen osaan. Tämän huomasin jo

kandidaatintutkielmassani, jossa tarkastelin *kuitenkin*-partikkelin merkitystä lukijakomenttien argumentoinnissa. Semanttinen tulkinta vaatii aina laajemman kontekstin tarkastelua; yksittäiset lauseenjäsenet eivät selitä tulkintaa, vaan kyseessä on aina laajempi argumentatiivinen rakenne. *Kuitenkin* näyttäisi esiintyvän konsessiivisena erityisesti myönnyttelevissä jaksoissa ja korrektiivisena kiistävissä tai kirjoittajan muotoillessa uudelleen alkuperäistä väitettään.

Kuitenkin saa korrektiivisen tulkinnan usein silloin, kun kirjoittaja puhuu omista kokemuksistaan tai mielipiteistään. Osa korrektiivisistä *kuitenkin*-ilmauksista sisältää myös epävarmuuden aspektin; kirjoittaja pyrkii siis osoittamaan edeltävän väitteen epäpäteväksi, mutta onnistuu tässä vain osittain. Aineistossani esimerkiksi *olla*-verbin potentiaalin käyttö luo tulkinnan epävarmuudesta, mutta toimii myös kirjoittajan väitteen suojauksena.

Yksi tutkimuskysymyksistäni oli se, mitkä kielelliset elementit tuottavat tulkinnan konsessiivisesta ja korrektiivisesta suhteesta. Yksittäiset kielelliset elementit harvoin ratkaisevat sitä, minkälaisen tulkinnan *kuitenkin*-partikkeli tekstissä saa, vaan semanttisen suhteen tarkastelu vaatii aina laajemman kontekstin tulkintaa. Toisaalta esimerkiksi kirjoittajan oman mielipiteen ilmaisut – kuten *mielestäni kuitenkin* – implikoivat jo sellaisenaan erimielisyyttä ja tukevat tulkintaa korrektiivisesta suhteesta.

Lukijakomenttien ja uutistekstien hyödyntäminen aineistona antaa realistista kuvaa *kuitenkin*-partikkelin käyttötilanteista. Kuten teoriaajaksossa totesin, merkitykset kytkeytyvät aina yksilöllisesti kielenkäyttötilanteisiin, mutta sekä kirjoitettu että puhuttu kieli ovat myös sosiaalista toimintaa. Näin ollen kielenkäyttäjät saavat vaikutteita toisiltaan ja erilaisilla merkityksillä on mahdollisuus konventionaalistua. Toki aineistoni rajoittuu kirjoitettuun kieleen, eikä kaikilla kirjoittajilla ole kykyä jäsentää ajatuksiaan kirjallisesti helposti ymmärrettävään muotoon. Tämän voi osaltaan nähdä myös tutkimuksen rajoitteena, sillä osa aineistosta rajautui pois tekstin vaikeaselkoisuuden vuoksi.

Lukijakommenteista voi kuitenkin kohtalaisen luotettavasti hahmottaa tavanomaisia käyttötapoja *kuitenkin*-partikkelille. Jo kandidaatintutkielmassani kävi ilmi, että osa *kuitenkin*-ilmauksista on selvästi korrektiivisia. Tässä tutkimuksessa huomioni kohdistui ennen kaikkea korrektiivisiin ilmauksiin, ja näyttää siltä, että *kuitenkin* tuottaa korrektiivisen tulkinnan erityisesti argumentatiivisissa teksteissä.

Argumentaation käsite näyttäisikin oleellisesti liittyvän yhteen *kuitenkin*-partikkelin keskeisistä tehtävistä. Ducrot on jo 1980-luvulla todennut erilaisten konnektorien (*kuitenkin*-partikkelin lisäksi esimerkiksi *mutta*, *koska* ja *sillä*) lisäävän tekstien moniäänisyyttä. Puhujan tai kirjoittajan oman äänen lisäksi konnektorit voivat siis tuoda tekstiin myös muiden henkilöiden odotuksia ja asenteita.

Kuitenkin-partikkelin osalta moniäänisyys on selkeimmin havaittavissa korrektiivisissa suhteissa, joissa kirjoittaja usein viittaa toisen kirjoittajan asenteisiin tai mielipiteisiin tuoden samalla esiin omia asenteitaan. Toisaalta myös neutraaleiksi mielletyissä uutisteksteissä voi havaita piileviä odotuksia tai asenteita. *Kuitenkin*-partikkeli luo konsessiivisessäkin suhteessa vaikutuksen odotuksenvastaisuudesta ja osoittaa, että edeltävään asiantilaan on liittynyt jonkinlainen toteutumatta jäänyt odotus.

Valtaosa tutkimusaineistostani eli kaikki uutistekstit ja peräti 74 prosenttia lukijakommenteista tuottivat konsessiivisen tulkinnan. Iso suomen kielioppi määrittelee *kuitenkin*-partikkelin konsessiiviseksi konnektiiviksi, joten aineisto tukee ajatusta siitä, että prototyyppinen *kuitenkin* on ensisijaisesti konsessiivisen suhteen ilmaisin. Konsessiivisuus ei kuitenkaan yksinään riitä kuvaamaan *kuitenkin*-partikkelin monimuotoista tehtävää vuorovaikutuksen osana.

Tutkielmani itsessään ei ole vielä riittävä osoittaakseen *kuitenkin*-partikkelin käyttöyhteyksien ja merkitysten moninaisuutta. Merkittävin puute liittyy aineiston yksipuolisuuteen. Vaikka jo tämä aineisto osoitti, että uutistekstien informaatorakenne tukee konsessiivista tulkintaa ja kommenttien moniääninen argumentaatorakenne mahdollistaa useissa tilanteissa myös korrektiivisen tulkinnan, olisi aihetta syytä tutkia laajemman ja monipuolisemman aineiston kautta. Kirjoitetut kommentit ovat omiaan heikentämään aineiston ja tulkintojen luotettavuutta, sillä aineisto vaati paljon myös kontekstin tulkintaa. Osa kommenteista piti myös hylätä niiden vaikeaselkoisuuden vuoksi.

Jatkoa ajatellen *kuitenkin*-partikkelin merkitystä voisi tarkastella laajemmin keskusteluanalyysin kautta mutta myös erilaisten kirjoitettujen aineistojen osalta. Aineistossani oli uutistekstejä ja lukijakommenteja, mutta esimerkiksi kaunokirjalliset ja tieteelliset tekstit puuttuivat aineistosta kokonaan. Erilaisilla tekstilajeilla on erilaisia funktioita, ja sen vuoksi voi olettaa, että kielelliset elementit luovat eri tekstilajeissa toisistaan poikkeavia tulkintoja.

Kuitenkin-partikkeliin liittyy myös monia muita kysymyksiä, joita olisi syytä tutkia tarkemmin. Jo kandidaatintutkielmassani totesin, että virkkeenloppuinen *kuitenkin* sekä kysymyslauseeseen sijoittuva *kuitenkin* näyttävät kantavan erilaisia merkityksiä, samoin kuin *mutta kuitenkin* -liitto. Näihin kysymyksiin en paneutunut tässä tutkielmassa, mutta on selvää, että saadakseen kattavan kuvan *kuitenkin*-partikkelin merkityksestä eri käyttöyhteyksissä, myös nämä asiayhteydet olisi syytä tutkia.

Lähteet

Aineisto

Suomen kognitiivista kielioppia sukukielten kehyksessä -tutkimusprojekti, Helsingin yliopisto, suomen kielen, suomalais-ugrilaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos (2014). HS.fi-uutiskommenttiaineisto [tekstikorpus]. Kielipankki. Saatavilla <http://urn.fi/urn:nbn:fi:lb-2014052718>

Kirjallisuus

BARTH-WEINGARTEN, DAGMAR 2003: *Concession in Spoken English: On the realisation of a discourse-pragmatic relation*. Tübingen: Narr.

BELL, DAVID M. 2010: *Nevertheless, still and yet: Concessive cancellative discourse markers*. – *Journal of Pragmatics* 42, s. 1912–1927.

COUPER-KUHLEN, ELIZABETH & THOMPSON, SANDRA 2000: Concessive Patterns in Conversation. Teoksessa Couper-Kuhlen, E. & Kortmann, B. (toim.) *Cause – Condition – Concession – Contrast. Cognitive and Discourse Perspectives*, s. 381-410. Berlin: Mouton de Gruyter.

ETELÄMÄKI, MARJA, HERLIN, ILONA, JAAKOLA, MINNA & VISAPÄÄ, LAURA 2009: Kielioppi käsitteistyksenä ja toimintana. *Virittäjä* 2/2009, 162–187.

HERLIN, ILONA 1998: *Suomen kun*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

HYVÄRI, ERIKA 2011: Lukijakommenteista lisäarvoa uutiselle? Aamulehden paikallisuutisten lukijakommenttien aiheet ja funktiot. Pro gradu. Tampereen yliopisto.

ISK = HAKULINEN, A., VILKUNA, M., KORHONEN, R., KOIVISTO, V., HEINONEN, T.R. & ALHO, I., (2004): *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <http://scripta.kotus.fi/visk>.

- ITEN, CORINNE 2005: *Linguistic Meaning, Truth Conditions and Relevance. The Case of Concessives*. Palgrave Studies in Pragmatics, Language and Cognition. England: Palgrave Macmillan.
- IZUTSU, MITSUKO NARITA 2008: Contrast, concessive, and corrective: Toward a comprehensive study of opposition relations. *Journal of Pragmatics* 40, s. 646–675.
- JAAKOLA, MINNA 2012: Kognitiivinen kielentutkimus. Teoksessa Heikkinen, V., Voutilainen, E., Lauerma, P., Tiililä, U. & Lounela, M. (toim.) *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja*, 537–545. Helsinki: Gaudeamus.
- 2018: Tietäminen argumentoinnin resurssina: tietysti, tietenkin ja ei tietenkään lukijakommenteissa. Teoksessa Shore, S., Virtanen, M. T. & Rahtu, T. (toim.) *Kirjoitettu vuorovaikutus*, 145–178. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JOHANSSON, MARJUT 2014a: Reading digital news: Participation roles, activities, and positionings. – *Journal of Pragmatics* 72, 31–45.
- 2014b: Faktoista mielipiteisiin: referointi verkkolehtien mediaesityksissä. Teoksessa Helasvuo, M-L., Johansson, M. & Tanskanen, S-K. (toim.) *Kieli verkossa. Näkökulmia digitaaliseen vuorovaikutukseen*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1402. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- JUVONEN, RIITTA 2010: Evaluoiva *että*-yhdyslause ja retoriset rakenteet suomenkielisissä ylioppilasaineissa. *Virittäjä* 1/2010, 39–70.
- 2014: Kirjoitelma ja tekijän ääni: Kehystämisen yhdyslauseet suomenkielisen ylioppilasaineen dialogisuuden hallinnassa. Väitöskirja, Helsingin yliopisto.
- KAKKURI-KNUUTTILA, MARJA-LIISA 1999. Retoriikka. Teoksessa Kakkuri-Knuuttila, M-L. (toim.) *Argumentti ja kritiikki: lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot*, s.233–272. Helsinki: Gaudeamus.
- KANEHIRA, JOJI 2005: Sanojen *kuitenkin* ja *kuitenkaan* käyttö sanomalehti Karjalaisen pääkirjoituksissa. Pro gradu. Suomen kieli ja kulttuuri. Helsingin yliopisto.

- KAUPPINEN, ANNELI 2006: Polyseeminen *vaikka* ja neuvottelun retoriikka. – Virittäjä 110, s. 162–189.
- KOIVISTO, AINO 2011. Sanomattakin selvää? *Ja, mutta ja että* puheenvuoron lopussa. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- KOJO, LAURI 2018: Mihin sana kuitenkin lauseessa sijoitetaan? Pro gradu. Suomen kieli. Itä-Suomen yliopisto.
- KS = Kielitoimiston sanakirja. 2016. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. URN:NBN:fi:kotus-201433, ISSN 2343-1466. Verkkojulkaisu HTML. Päivitettävä julkaisu. Päivitetty 29.2.2016 [viitattu 1.3.2018].
- KÖNIG, EKKEHARD 1988: Concessive Connectives and Concessive Sentences: Cross-Linguistic Regularities and Pragmatic Principles. Teoksessa Hawkins, J. (toim.) *Explaining Language Universals*, s. 146-166. Oxford: Basil Blackwell.
- LANGACKER, RONALD 1991: *Concept, Image and Symbol. The Cognitive Basis of Grammar*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- 2001: Discourse in Cognitive Grammar. *Cognitive Linguistics* 12, 143–188.
- 2008: *Cognitive Grammar. A Basic Introduction*. Oxford: The Oxford University Press.
- 2013: *Essentials of Cognitive Grammar*. Oxford: Oxford University Press.
- LEINO, PENTTI 1993: *Polysemia – Kielen moniselitteisyys*. Kieli 7. Helsinki: Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- MIKKONEN, INKA 2010: ”Olen sitä mieltä, että...” Lukiolaisten yleisönosastotekstien rakenne ja argumentointi. *Jyväskylä Studies in Humanities* 135.
- MYNTTI, MARI 2012: Sanomalehden tekstiviestipalstojen mielipidekirjoitukset tekstilajina. Pro gradu. Suomen kieli. Itä-Suomen yliopisto.
- NIEMI, JARKKO 2010: Myönnyttelymuotti – erimielisyyttä enteilevä samanmielisyyden konstruktio. *Virittäjä* 114(2), 196–222.
- PÄLLI, PEKKA 2003: Ihmisryhmä diskurssissa ja diskurssina. Tampere: Tampereen yliopisto.

- RUDOLPH, ELISABETH 1996: *Contrast: Adversative and Concessive Relations in their Expressions in English, German, Spanish, Portuguese on Sentence and Text Level*. Research in Text Theory 23. Berlin: Mouton de Gruyter.
- SALMINEN, JUTTA 2020: Epäilemisen merkitys. Epäillä-sanueen polaarinen kaksihakmotteisuus kiellon ja kielteisyyden semantiikan peilinä. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- SPOOREN, WILLIBRORDUS 1989: *Some Aspects of the Form and Interpretation of Global Contrastive Coherence Relations*. Nijmegen: Nijmegen University.
- TALMY, LEONARD 2000a: *Toward a cognitive semantics. Concept structuring systems. Language, speech, and communication*. Cambridge: MIT Press.
- TUOMARLA, ULLA 2010: Oswald Ducrot. Ranskan Monsieur Argumentation. Teoksessa: Haddington, P. & Sivonen, J. (toim.) *Kielentutkimuksen modernit klassikot. Kognitiivinen ja funktionaalinen kielitiede*, 183–200. Helsinki: Gaudeamus.
- VIRTANEN, MIKKO 2015: Akateeminen kirja-arvio moniäänisenä toimintana. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.